

AGRONOMSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU •
FACULTY OF AGRICULTURE UNIVERSITY OF ZAGREB
ZAVOD ZA UPRAVU POLJOPRIVREDNOG GOSPODARSTVA • DEPARTMENT OF FARM MANAGEMENT

Studija

**Analiza ekonomske efikasnosti proizvođača
mlijeka i pretpostavke održivog razvoja
proizvodnje mlijeka u Istarskoj županiji**

Zagreb

- Prosinca, 2008. godine -

Kazalo

Uvod	3
Izvršni sažetak Studije	5
Dosadašnji razvoj poljoprivredne proizvodnje u Županiji povezan s proizvodnjom mlijeka ..	13
Aktualno stanje i kretanje proizvodnje i prerade mlijeka, te onovne pretpostavke razvoja proizvodnje i prometa mlijeka u RH s obzirom na aktualnu agrarnu politiku i pristup EU	15
<i>Aktualno stanje i kretanje proizvodnje i otkupa mlijeka u Istarskoj županiji</i>	19
Analiza ekonomike i organizacije proizvodnje mlijeka na tipičnim gospodarstvima	21
Stavovi proizvođača o sadašnjoj i budućoj proizvodnji mlijeka	22
Ekonomika tipske proizvodnje mlijeka u Županiji s muznošću od 4 do 6 tisuća litara po grlu	23
Visina, uzroci i posljedice razlike cijene koštanja proizvodnje mlijeka u Istarskoj županiji ..	26
<i>Gospodarska vrijednost proizvodnje mlijeka i ekonomski gubici proizvođača mlijeka u Županiji za razdoblje 2007-2008.....</i>	30
<i>Modeli i pretpostavke razvoja proizvodnje mlijeka u Županiji prema stanju i razvoju proizvodnje na gospodarstvima</i>	36
Pretpostavka – popravljjanje sadašnjeg gospodarskog položaja proizvođača	36
Pretpostavka – popravljjanje sadašnjeg gospodarskog položaja proizvođača s kreditima ...	37
Pretpostavka – ekstra dohodak proizvođača	37
Pretpostavka – zasnivanje zadružne mljekare	38
Pretpostavka – proglašavanje cijele Županije područjem s otežanim uvjetima gospodarenja u proizvodnji mlijeka	38
Analiza ulaganja, efikasnosti i rizika za preporučene modele razvoja proizvodnje mlijeka u Županij	39
Ekonomska ocjena investicijskih modela	41
Model ulaganja u mini siranu	41
Model ulaganja u zadružnu mljekaru	42
Opće smjernice razvoja mliječnog govedarstva u Županiji	44
Zaključno razmatranje	46

Uvod

Naručitelj Studije "Ekonomska efikasnost proizvođača mlijeka i pretpostavke razvoja proizvodnje mlijeka u Istarskoj županiji" je Udruga uzgajivača goveda i proizvođača mlijeka Istre „MLIKARICA“. Studija je rađena za područje Županije, s naglaskom na odabrane općine s razvijenijom proizvodnjom mlijeka. Izravnu korist od ciljanog projekta imaju svi proizvođači mlijeka na području Županije, a neizravnu korist će prema analizi stanja i mogućnosti imati slični projekti proizvođača mlijeka ili županijski projekti

Projektom izrade Studije su obuhvaćene sljedeće aktivnosti:

- prikupljanje aktualnih podataka o proizvođačima i proizvodnji mlijeka
- aktualni podaci mljekara o otkupu mlijeka po općinama i proizvođačima, te troškovima sabiranja i poticanja proizvodnje mlijeka
- odabir tipičnih predstavnika proizvođača mlijeka u Županiji kod kojih će biti provedena anketa o kapacitetima i proizvodnji, te stavovima o budućem poslovanju
- obrada anketa i utvrđivanje ekonomske efikasnosti proizvodnje mlijeka u Županiji
- razvojne mogućnosti proizvodnje mlijeka prema kapacitetima proizvođača u Županije
- izrada draft verzije studije o ekonomskoj efikasnosti proizvodnje mlijeka
- okrugli stol voditelja izrade studije, predstavnika proizvođača, mljekare i Županije na temelju draft verzije studije
- završna izrada studije

Studija obuhvaća sljedeća područja:

- Analiza proizvodnje i kapaciteta proizvodnje mlijeka u Županiji
- Analiza troškova i efikasnosti otkupne mreže na području Županije
- Analiza cijene koštanja mlijeka i ekonomske efikasnosti proizvođača
- Određivanje činitelja konkurentnosti, proizvodni i ekonomsko-financijski rizici proizvodnje mlijeka u Istarskoj županiji
- Analiza tržišnih mogućnosti i konkurencije
- Plan razvoja proizvođača i proizvodnje mlijeka u Županiji

- Prijedlog organizacijskog ustrojstva proizvodnje i otkupa mlijeka u Županiji

Cilj Studije je analizirati ekonomsku efikasnost sadašnje proizvodnje mlijeka i dati pretpostavke unaprjeđenja gospodarskog položaja proizvođača.

Osnovna zadaća Studije je odrediti glavne činitelje ekonomske efikasnosti proizvodnje mlijeka u Županiji, te izdvojiti dio proizvođača sa sposobnošću razvoja i konkurentnosti svoje proizvodnje. Za konkurentni dio proizvođača će se definirati osnovni pravci razvoja, ocijeniti njihov sadašnji stupanj opremljenosti za razvoj i potrebe resursa.

Na temelju odstupanja sadašnjeg stanja proizvodnje od pretpostavljenog razvoja proračunat će se potreban preustroj i financijska podrška proizvođačima.

Svrha Studije je izrada podloge proizvođačima mlijeka za preustroj proizvodnje i prometa mlijeka na području Županije, te sukladno tome zahtjev potpore od Županije i resornog ministarstva.

Izvršni sažetak Studije

Izvršni sažetak

Izvršni sažetak predstavlja sažeto glavne postavke i rezultate Studije

Uvod

Naručitelj Studije "Ekonomska efikasnost proizvođača mlijeka i pretpostavke razvoja proizvodnje mlijeka u Istarskoj županiji" je Udruga uzgajivača goveda i proizvođača mlijeka Istre „MLIKARICA“. Izravnu korist od ciljanog projekta imaju svi proizvođači mlijeka na području Županije, a neizravnu korist će prema analizi stanja i mogućnosti imati slični projekti proizvođača mlijeka ili županijski projekti.

Cilj Studije je analizirati ekonomsku efikasnost sadašnje proizvodnje mlijeka i dati pretpostavke unaprjeđenja gospodarskog položaja proizvođača. Prema glavnim činiteljima ekonomske efikasnosti proizvodnje mlijeka u Županiji, izdvojeni su proizvođači sa sposobnošću razvoja i konkurentnosti svoje proizvodnje, te za njih ocijenjen sadašnji stupanj opremljenosti za razvoj i potrebe resursa i predloženi osnovni pravci razvoja. Na temelju odstupanja sadašnjeg stanja proizvodnje od pretpostavljenog razvoja proračunati su potrebni preustroj i financijska podrška proizvođačima.

Stanje i razvoj mljekarstva u RH

Prosječna proizvođačko-prodajna cijena mlijeka u 2007. godini je 2,849 kuna (0,389 €). Pretvoreno u plaćanje po jedinicama mjere u EU, radi se o oko 2,739 kuna ili 0,375 € po kilogramu. Najbolja kategorija proizvođača dobila je 3,040 kn ili 0,416 € po litri, odnosno oko 2,92 kn ili 0,40 € po kilogramu. Proizvođači dobivaju 0,49 € po kilogramu mlijeka E klase, što znači da samo za tu kategoriju mlijeka mljekare plaćaju danas od 0,54 do 0,65 kuna poticaja po litri ili od 188 do 301 milijuna kuna godišnje za ukupne količine otkupljenog mlijeka 2007. godine.

Jedna od pretpostavki razvoja domaćeg mljekarstva je porast otkupa iznad sadašnjih 650 milijuna litara i porast udjela mlijeka E i I klase sa sadašnjih 64% na oko 90% kako je to u

zemljama EU. Ukupna isporuka mlijeka izvan EU standarda (E i I klasa) je 243 milijuna litara, od čega se najveći dio (184 milijuna litara) odnosi na isporuku od najbrojnije populacije proizvođača koji isporučuju do 50 tisuća litara mlijeka godišnje (92% proizvođača).

Stanje i razvoj proizvodnje mlijeka u Županiji

U Istarskoj županiji danas poljoprivredno stanovništvo s oko 5,3 tisuće osoba čini samo 2,6% stanovnika, dok je 1971. godine taj udio bio preko 20% (oko 37 tisuća ljudi). Poljoprivredom se danas aktivno bavi oko 3,5 tisuća osoba. U proteklom tridesetodvogodišnjem razdoblju (1971-2003) obiteljska gospodarstva nisu slijedila poželjne trendove razvoja, okrupnjavanja površina, specijalizacije već smanjenje njihova broja i loša posjedovna struktura ukazuje na pogoršanja. U istarskoj poljoprivredi "ugasila" se trećina obiteljskih gospodarstava. Za razliku od oko 21,5 tisuća gospodarstava 1971. godine u popisu stanovništva 2001 godine već ih je bilo 13,5 tisuća. . Pad bilježe sve kategorije, a najviše oni s preko 5 ha posjeda čiji se broj prepolovio.

Ukupni broj goveda smanjen je sa oko 26,8 tisuća 1971. godine na samo 5,9 tisuća 2001. godine. U ukupnom broju goveda broj muznih krava i steonih junica je stalan (oko 72%), tako da i on bilježi u tom razdoblju razmjerno smanjenje s oko 20,5 na 12,5 tisuća grla. Danas je taj broj dvostruko smanjen u odnosu na 2001. godinu. Broj koza u Županiji nije se značajno mijenjao. Od oko 1,9 tisuća koza ukupno, oko 1 tisuća je rasplodnih. Slično je i kretanje broja ovaca u razdoblju 1971-2001 (oko 14 tisuća), koje je i danas na dobroj razini (oko 11 tisuća).

Tržna proizvodnja mlijeka ovisi izravno o proizvodnji kravljeg mlijeka, pa je važno reći kako je današnja proizvodnja oko 10,5 milijuna litara godišnje (s 2,7 tisuća krava) za gotovo 4 puta manja u odnosu na stanje 1991. godine (12,5 tisuća krava i 39 milijuna litara mlijeka godišnje), te više nego 5 puta manja u odnosu na 1971. godinu kad je s oko 20,5 tisuća krava proizvodnja bila oko 52 milijuna litara mlijeka

Uvjeti poslovanja za proizvođače su sa stajališta otkupa mlijeka donekle slični uvjetima proizvođača u drugim dijelovima Republike Hrvatske, dok su proizvođači u znatno nepovoljnijem položaju u pogledu tržišta inputa (voluminozne i pogotovo koncentrirane stočne hrane). Prosječne premije mljekare su niže nego na kontinentalnom dijelu Hrvatske, jer su mljekarama viši troškovi sabiranja mlijeka.

U županiji je nešto više od 380 uzgajivača s oko 2 687 muznih krava. Manje od 20 uzgajivača ima preko 20 krava i prosječnu stajsku proizvodnju preko 5 tisuća litara mlijeka po grlu. U razvojnu kategoriju proizvođača spadaju još njih 61 sa stadom od 10 do 20 grla i prosječnom proizvodnjom preko 3,4 tisuće litara po grlu. Uvjetno se u razvojnu skupinu proizvođača može uzeti još 75 proizvođača sa stadom do 10 krava i također 3,4 tisuće litara mlijeka po grlu. Radi se o ukupno oko 40% proizvođača mlijeka u Istarskoj županiji.

Prosječna cijena koštanja mlijeka u Istarskoj županiji je za 13-15% veća od cijene koštanja mlijeka u RH. Osnovni razlog takve razlike cijene koštanja su prosječno 19% veće cijene inputa u proizvodnji mlijeka. Glavni inputi kao što su krmne smjese i sijeno skuplji su od 33 do 38%, pa su i varijabilni troškovi (najviše hrana za krave) po grlu su od 1.900 do 2.647 kuna veći kod proizvođača mlijeka u Istarskoj županiji, nego što je to u ostatku RH. Za istu količinu i kvalitetu mlijeka proizvođači u Istarskoj županiji ostvaruju 5-7 lipa niži prihod po litri mlijeka, a imaju 0,35-0,37 kn po litri veće troškove proizvodnje stočne hrane. Razlika ukupnih troškova proizvođača u Županiji u odnosu na prosječne podatke za proizvođače kontinentalnog dijela Republike Hrvatske je od 0,41 do 0,44 kune po litri mlijeka za razine muznosti od 4 do 6 tisuća litara mlijeka po grlu.

Za gospodarski položaj proizvođača je posebno loše što zbog odnosa cijena varijabilnih troškova, te slabih priroda u proizvodnji vlastite stočne hrane razlika dohotka i dobitka povećava s povećanjem muznosti po grlu. Tako su proizvođači Istarske županije manje motivirani na povećanje proizvodnje mlijeka, što je s obzirom na zadnje dvije korekcije ciljane cijene mlijeka uz kvalitetu mlijeka osnovni preduvjet profitabilne proizvodnje mlijeka u nas.

Stavovi proizvođača i ekonomika njihove proizvodnje mlijeka

Anketirano je 26 proizvođača mlijeka s osnovnim stadom od 9 do 120 muznih krava. Gospodarstva svojom proizvodnjom mlijeka pokrivaju promjenjive troškove s prosječnim pokrićem od 0,47 kn/litra mlijeka. Prosječni gubitak svih anketiranih proizvođača mlijeka je 0,38 kn/litra. Samo je u nekoliko slučajeva (manje farme, bez kreditnog zaduženja, područje s otežanim uvjetima gospodarenja) zabilježen dobitak od maksimalno 1,37 kn/litra mlijeka. Gotovo 73% proizvođača su kreditno zaduženi. Otplata kredita je sljedećih 8 do 12 godina, a samo se u dva slučaja radi o kratkoročnom zaduživanju.

Gotovo svi proizvođači namjeravaju zadržati proizvodnju mlijeka, a samo je jedan namjerava potpuno napustiti. Većina od 62,5% namjerava smanjiti svoju proizvodnju kako bi racionalizirali gubitke. Kao osnovni problem svoje sadašnje proizvodnje proizvođači najviše izdvajaju otkupnu cijenu mlijeka i troškove kupljene stočne hrane. Tek manji dio naglašava nedostatak radne snage i sredstava za modernizaciju. Za poboljšanje svog gospodarskog položaja najviše ispitanika pretpostavlja povećanje proizvodnje mlijeka po kravi. Nešto manji broj drži da u svoju proizvodnju treba za to uključiti preradu na gospodarstvu, te pretpostavljaju osnivanje zadruge kao prvi izbor popravljavanja gospodarskog položaja proizvodnje mlijeka u Županiji.

Na vlastitu proizvodnju sira bi se odlučila polovica anketiranih proizvođača. To su mahom proizvođači s osnovnim stadom preko 20 muznih grla. Više od polovice proizvođača spremno je dio svoje proizvodnje predavati u otkup mini siranama, pogotovo jer očekuju ekstra otkupnu cijenu za točno utvrđenu kvalitetu mlijeka.

Gospodarska vrijednost proizvodne mlijeka u Županiji, gubitak i naknada proizvođačima

Ukupna vrijednost proizvodnje mlijeka na razini proizvođača u Županiji je na kraju 2007. godine oko 32,418.686 kuna. Prosječna proizvođačko-prodajna cijena mlijeka je 3,11 kuna po litri, od čega je prosječno 2,00 kn osnovna cijena, 0,85 kn su poticaji MPRRR, a 0,27 kn poticaji mljekare. Prema povećanoj ciljnoj cijeni mlijeka u lipnju, može se s obzirom na strukturu kvalitete mlijeka u Županiji očekivati porast ukupne vrijednosti mlijeka za 2-4%.

Ukupni gospodarski gubici proizvođača mlijeka u Županiji su za kategorije do 30 muznih grla oko 3,937.173 kn. Računajući dohodak kategorije proizvođača s preko 30 krava, gospodarske štete županijskih proizvođača mlijeka su oko 3,322.329 kn. Ove gospodarske štete proizvođačima uzrokovane su najviše nerazmjernim rastom troškova proizvodnje u odnosu na porast prihoda.

U prijedlogu odštete proizvođačima 1,762.899 kn ili 53,06% dodatne potpore za popravak gospodarskog položaja proizvođača financiralo bi se iz povećanja sredstava poticaja mljekare (0,10 kn/litra za kategorije do 20 grla u stadu i 0,20 kn/litra za više kategorije), a ostatak bi se trebao tražiti iz proračunskih sredstava (sredstva MPRRR i županijska sredstva). Kod

korištenja proračunskih izvora potpore bi se moglo za kategoriju proizvođača s preko 30 grla tražiti neizravna financijska sredstva, odnosno mogućnost refundiranja određenih troškova financiranja postojećih kredita, te osiguranja dijela troškova financiranja projekta ekstra dohotka u gospodarstvu za kojeg je zainteresiran dio ove populacije.

U uvjetima otplate kredita populacija naprednijih proizvođača mlijeka na kojima se treba temeljiti razvoj proizvodnje mlijeka u Županiji iskazuje gubitke od 0,25 kn po litri za kategoriju iznad 30 krava, 0,36 kn/litra za proizvođače s 20-30 grla i 0,36 kn/litra za proizvođače s do 20 krava. Naknada koja bi proizvođače dovela u konkurentni položaj iznosi 15.959 kuna za gospodarstva s 10-20 krava, 69.829 kuna za gospodarstva s 20-30 krava i 95.546 kn za najveća gospodarstva. Ukupni iznos naknade proizvođačima je za uvjete servisiranja kredita 2,461.878 kuna. Radi se o iznosu koji se može financirati s povećanjem premije mljekare u odnosu na prvo predviđene za 0,100, 0,195 i 0,400 kuna po litri, s dodatnim proračunskim potporama od 0,166 kn/litra.

Osnovni poticaji u proizvodnji mlijeka danas se odnose na prosječno 0,65 kn po litri predanog mlijeka za mlijeko prosječne kakvoće. Uz to se u govedarstvu ostvaruju poticaji za držanje mliječnih krava (650 kn/grlo), te 1.250 kn/ha za proizvodnju krmnog bilja. U područjima s otežanim uvjetima gospodarenja su poticaji po litri mlijeka 1,05 kn, a poticaji za mliječnu kravu 878 kuna. Poticaji za krmno bilje se ne mijenjaju.

Pretpostavka uvođenja Županije u područje s otežanim uvjetima gospodarenja značila bi po osnovi proizvodnje mlijeka povećanje državnih poticaja s oko 8,8 milijuna na oko 14,3 milijuna kuna. Uz tu razliku od 5,4 milijuna kuna, umjesto dosadašnjih 650 kuna, po grlu bi se ostvarivalo 878 kuna za držanje mliječnih krava, što bi za državu predstavljalo dodatni trošak od oko 613 tisuća kuna. Navedeni iznosi prelaze godišnja ulaganja predviđena za druge pretpostavke trajnog popravljivanja gospodarskog položaja proizvođača mlijeka, ali najbolje su rješenje za same proizvođače.

Modeli i pretpostavke razvoja proizvodnje mlijeka u Županiji

Obiteljska mini sirana

Gotovo polovica od ukupno 18 većih proizvođača ozbiljno razmišlja o preradi dijela ili cjelokupne svoje proizvodnje mlijeka u sir na domaćinstvu. Osnovna prednost modela mini sirane u obiteljskom gospodarstvu je brz financijski učinak i povrat investicije u gospodarstvu

koji omogućuje veću učinkovitost vlastite proizvodnje mlijeka. Dodatne prednosti čine tradicija same proizvodnje i relativno lak plasman sira u neposrednoj okolini gospodarstva. Sa stajališta cjelokupne proizvodnje mlijeka u istarskoj županiji ovaj model ima značajnu manjkavost jer rješava ekonomski problem samo manjeg dijela proizvođača, kojima se gospodarski položaj relativno lakše rješava povećanjem otkupnih cijena, odnosno poticajima mljekare.

Zadružna mljekara

Osnovna prednost zadružnog modela mljekare i sirane je što potencijalno obuhvaća veći dio proizvodnje i proizvođača mlijeka u Županiji, bilo kao zadrugare ili samo kao kooperante. Financijski rizik investicije smanjen je izrazito pozitivnim stavom lokalne samouprave da organizacijski i financijski sudjeluje u provedbi investicije. Proizvodni rizik ovog modela je visok jer nije moguće očekivati dohodak investicije u roku kraćem od 5-6 godina. U tom razdoblju ni proizvođači mlijeka ne mogu očekivati povoljnije otkupne cijene u odnosu na sadašnju otkupnu mrežu mlijeka. Poslovni uspjeh zadružna sirana ne može imati oslanjajući se samo na otkup manjeg dijela proizvodnje mlijeka od zadrugara i kooperanata, jer je postojeća otkupna mreža vrlo dobro organizirana. Zadružna mljekara pretpostavlja proizvodnju sireva za koju se zahtijeva promjena tehnologije proizvodnje stočne hrane i mlijeka, čemu većina proizvođača nije sklona.

U oba preporučena modela ne rješava se pitanje ekonomske efikasnosti i dugoročne konkurentnosti većeg dijela sadašnjih proizvođača mlijeka. U slučaju obiteljskih mini sirana u vrlo kratkom vremenu se značajno povećava otkupna cijena mlijeka i omogućuje puna konkurentnost proizvođača, ali ovaj projekt ne donosi rješenje većini proizvođača. U slučaju zadružne mljekare, proizvođačima se ne može garantirati značajniji odmak od sadašnjeg načina financiranja litre proizvedenog mlijeka, kojeg danas imaju svi uzgajivači u Županiji.

Opće smjernice razvoja mliječnog govedarstva u Županiji

Okрупnjavanje posjeda je jedan od glavnih ograničavajućih činitelja razvoja proizvođača i proizvodnje mlijeka. Brojnost obiteljskih gospodarstava i broja grla s kojima raspolažu u Istarskoj županiji je nepovratna prošlost. Ne može se očekivati razvoj mliječnog govedarstva s malim prosječnim brojem grla u stadu, kao što je zbog nerazvijenog tržišta stočne hrane nemoguće ekonomski efikasno proizvoditi bez vlastite proizvodnje krme. Zato je

okrupnjavanje posjeda nužni preduvjet unaprjeđenja proizvodnje mlijeka u Županiji. Potrebno je koristiti pozitivne preporuke Zakona u poljoprivredi, pri čemu najviše treba iskoristiti mogućnosti i utjecaj lokalne uprave i samouprave.

Aktiviranje zapuštenog poljoprivrednog zemljišta je neposredno povezano s prvim činiteljem unaprjeđenja mliječnog govedarstva u Istarskoj županiji. Zapuštено i neobrađeno zemljište u Županiji je veće nego što to prikazuje službena statistika. Dio sredstava koje Županija i Općine dobivaju od zakupa i prodaje državnog poljoprivrednog zemljišta, kao i druge izvore sredstava lokalne uprave i samouprave treba usmjeriti na aktiviranje zapuštenog poljoprivrednog zemljišta. Ovo treba biti i u funkciji okrupnjavanja posjeda proizvođača, jer se zbog tradicionalne povezanosti naših ljudi i posjeda ne može očekivati tako lako i jednostavno okrupnjavanje na račun kupnje zemljišta od malih proizvođača i onih koji napuštaju poljoprivrednu proizvodnju.

Unaprjeđenje menadžmenta mliječnog govedarstva Menadžment na farmi je svakako jedan od važnih činitelja dohotka. Razlike u muznosti od 3,5 do 6,5 tisuća litara mlijeka po kravi dobar su pokazatelj koliko se razlikuje efikasnost menadžmenta. Potrebno je na većem dijelu populacije proizvođača mlijeka unaprijediti tehnologiju proizvodnje, što znači povećanje prinosa mlijeka po kravi do tehnološki mogućeg. Osim tehničke opremljenosti farmi i zemljišnog posjeda, te genetskog potencijala muznih grla, potrebno je educirati upravitelje farmi korištenjem stručnih službi – državnih i mljekara, ali i sustavnom potporom županijskih službi i institucija. Koristeći i neke državne projekte potrebno je ustanoviti edukaciju radi povećanja kvalitete držanja i hranidbe krava, koji su važni preduvjeti dohodovnosti u proizvodnji mlijeka.

Intenziviranje proizvodnje krmnog bilja je izdvojeno kao posebni segment menadžmenta mliječnih farmi zbog velike važnosti koju vlastita stočna hrana ima na cijenu koštanja i dohodak u proizvodnji mlijeka. Ovo je posebno važno zbog toga što dio proizvođača ima oskudne količine poljoprivrednog zemljišta ili isto iznajmljuje na većim udaljenostima od farme. Brza racionalizacija troškova hrane postigla bi se intenziviranjem proizvodnje krme u slijedu, gdje su ulaganja po jedinici površine povećana, ali su znatno veći rezultati u bilanci krme. Pritom treba iskoristiti postojeći županijski plan i program navodnjavanja poljoprivrednog zemljišta obujma 56 tisuća hektara, od čega bi se lako moglo aktivirati dio od 10-ak tisuća hektara površine pod krmnim biljem.

Poticanje zadružnog organiziranja u mljekarstvu važno je za unaprjeđenje gospodarskog položaja, posebno malih proizvođača mlijeka. Od EU je zadružni oblik organiziranja prepoznat kao dobro driješenje za gospodarski opstanak malih obiteljskih gospodarstava u zemljama Središnje i Istočne Europe, pa se i zbog toga na državnoj razini posljednjih nekoliko godina posebno potiče razvoj ovog oblika poduzetništva i u nas. Najviše zbog činjenice da naša obiteljska gospodarstva u pravilu žele vidljive financijske učinke odmah, a zadrugu ne prihvaćaju kao "svoju" i kao dugoročno dobru poslovnu odluku za održanje u budućim tržišnim uvjetima ovaj oblik poslovanja u našoj poljoprivredi funkcionira tek zbog značajne državne potpore. To ne znači da ne treba naći neke oblike zadružnog udruživanja proizvođača, pogotovo malih, i u uvjetima kad se namjerava unaprijediti tržišni nastup takvih proizvođača, kad se planira proizvoditi originalne proizvode s oznakom izvornosti Županije.

Sinergija mliječnog govedarstva i drugih proizvodnji mlijeka je važna zbog toga što se posebno kod malih proizvođača kravljeg mlijeka i uzgajivača ovaca, koza, javlja problem iskorištenja kapaciteta i povezivanja proizvodnje i tržišta. U razvojne županijske projekte proizvodnje i ruralnog razvitka svakako treba ugraditi i ovu dionicu razvoja proizvodnje mlijeka, a zbog određenih trendova treba razmisliti i o mliječnoj komponenti držanja konja i magaraca.

Sustav mjera tržišnog unaprjeđenja mliječnog govedarstva u Županiji odnosi se na potpomaganje racionalizacije otkupa mlijeka vlastitom dobavom mlijeka manjih proizvođača do lokacije većih proizvođača. U tom smislu idu i neke direktive komisije EU po kojima se određuju i državne mjere u mljekarstvu, pa svoj doprinos mogu i trebaju dati i jedinice lokalne uprave i samouprave, kao i mljekarska industrija. Radi tržišnog unaprjeđenja potrebna je i potpora lokalnih institucija (općina i županija) preradi mlijeka na gospodarstvu, u smislu županijskih projekata marketinške dorade proizvoda, izrade kodova dobre prakse proizvodnje u području proizvoda izvornog podrijetla, tipiziranih objekata, opreme i hodograma proizvodnje za županijsku tržišnu oznaku proizvoda, potpore smanjenju operativnih troškova zasnivanja mini sirane i slično.

Sukladno navedenim činjenicama i pretpostavkama razvoja proizvodnje mlijeka Udruzi uzgajivača goveda i proizvođačima mlijeka „Mlikarica“ preporučuje se traženje gospodarske potpore radi osiguranja razvoja i konkurentnosti proizvođača kako slijedi:

- potpora od prosječno 8. 674 kuna po proizvođaču koji redovito predaje mlijeko u otkup u 2008. godini. Izvor sredstava za ovo traženje je premija mljekare od 0,10 do 0,30 kn po litri mlijeka ovisno o količini predanog mlijeka. Razlika manjim proizvođačima bi se namirila iz proračunskih izvora
- dodatna premija mljekare od 0,10 za najmanje do 0,30 kuna za najveće količine predane u otkup treba se nadograditi na postojeću premiju mljekara i vrijedit će samo za europsku kvalitetu mlijeka (E i I klasa). U tim uvjetima mljekare su po poticajima gotovo izjednačene s iznosima koji se u prosjeku daju proizvođačima na kontinentalnom dijelu RH.
- kao maksimalistički ciljevi pregovaranja s mljekarama i lokalnom samoupravom mogu se uzeti obveze financiranja kredita većih proizvođača, te se treba za proizvođače s više od 10 muznih grla izboriti za dodatnih 0,166 kn po litri mlijeka iz proračunskih izvora, a od 0,09 kn do 0,41 kn po litri mlijeka od mljekara.
- za trajnije popravljivanje gospodarskog položaja treba tražiti reprogramiranje otplate sadašnjih kredita i omogućavanje povoljnog kreditiranja dodatnog dohotka proizvođača kroz projekte mini sirana.
- kao mogućnost županijskog projekta treba pripremiti poslovni plan razvoja zadružne mljekare i sirane

Dosadašnji razvoj poljoprivredne proizvodnje u Županiji povezan s proizvodnjom mlijeka

U Istarskoj županiji danas poljoprivredno stanovništvo s oko 5,3 tisuće osoba čini samo 2,6% stanovnika, dok je 1971. godine taj udio bio preko 20% (oko 37 tisuća ljudi). Poljoprivredom se danas aktivno bavi oko 3,5 tisuća osoba. Istarska županija raspolaže s oko 169 tisuća ha poljoprivrednog zemljišta, od kojeg je oko 81 tisuća ha obradivo. Pod žitaricama je zasijano 16-18 tisuća ha, krmno bilje je na oko 11 tisuća ha, a ugari i neobrađeno su od 14-15 tisuća

ha. Zanimljivo da su slični odnosi i veličine zabilježeni i 1971. godine, kada je za područje Istarske regije zabilježeno oko 172 tisuće ha poljoprivrednog, od čega 99 tisuća ha obradivog zemljišta.

U proteklom tridesetodvogodišnjem razdoblju (1971-2003) obiteljska gospodarstva nisu slijedila poželjne trendove razvoja, okrupnjavanja površina, specijalizacije i sl. Naprotiv, promjena njihova broja i posjedovna struktura ukazuje na pogoršanja. U istarskoj poljoprivredi "ugasila" se trećina obiteljskih gospodarstava. Za razliku od oko 21,5 tisuća gospodarstava 1971. godine u popisu stanovništva 2001 godine već ih je bilo 13,5 tisuća. . Pad bilježe sve kategorije, a najviše oni s preko 5 ha posjeda čiji se broj prepolovio.

Prema podacima iz Popisa poljoprivrede 2003. godine, kućanstva u Istri raspolažu s 52.823 ha poljoprivrednog zemljišta na 57.904 parcela, prosječne veličine oko 0,9 ha. Od ukupnog poljoprivrednog zemljišta iskorištava se samo 22.040 ha. Popisom je registrirano i zemljište "uzeto u zakup", ukupno 3.734 ha, što pokazuje da je dio gospodarstava zainteresiran povećati obradivu površinu i poljoprivrednu proizvodnju, ali na žalost za to je nedovoljno raspoloživih površina.

Broj svinja u Županiji smanjen je od 1971. do 2001. godine sa 17,2 tisuće na oko 8,1 tisuća. I ovaj mali broj još je do danas prepolovljen. U Županiji je danas preko 400 grla konja i oko 200 magaraca, što predstavlja jedine kategorije stoke čiji je broj u zadnjem desetljeću udvostručen, u odnosu na razdoblje 1971-1991. Ukupni broj goveda smanjen je sa oko 26,8 tisuća 1971. godine na samo 5,9 tisuća 2001. godine. Udio muznih krava u ukupnom broju goveda je stalan (oko 72%), tako da se broj muznih krava i steonih junica smanjio s oko 20,5 na 12,5 tisuća grla. Danas je i taj broj dvostruko smanjen. Broj koza u Županiji nije se značajno mijenjao. Od oko 1,9 tisuća koza ukupno, oko 1 tisuća je rasplodnih. Broj ovaca je prilično stalan u promatranom razdoblju (oko 14 tisuća), a i danas je na dobroj razini (oko 11 tisuća).

Tržna proizvodnja mlijeka ovisi izravno o proizvodnji kravljeg mlijeka, pa je važno reći kako je današnja proizvodnja oko 10,5 milijuna litara godišnje (s 2,7 tisuća krava) za gotovo 4 puta manja u odnosu na stanje 1991. godine (12,5 tisuća krava i 39 milijuna litara mlijeka godišnje), te više nego 5 puta manja u odnosu na 1971. godinu kad je s oko 20,5 tisuća krava proizvodnja bila oko 52 milijuna litara mlijeka.

Navedeni podaci govore o velikom proizvodnom potencijalu ovog prostora, ali i činjenici da se on ne iskorištava na način i u mjeri kako je to moguće.

Aktualno stanje i kretanje proizvodnje i prerade mlijeka, te osnovne pretpostavke razvoja proizvodnje i prometa mlijeka u RH s obzirom na aktualnu agrarnu politiku i pristup EU

Današnja proizvodnja mlijeka u Hrvatskoj je oko 650 milijuna litara. U proizvodnju je uključeno oko 32 tisuće proizvođača s oko 177 tisuća muznih krava. U našem mljekarstvu je posljednjih 5 godina napravljen značajni pomak sa stajališta proizvodnje i otkupa. Pomoć sektoru svakogodišnjim visokim ulaganjima kroz državne poticaje i kredite, te poticaje mljekare na osnovnu cijenu i poticaj države donijela je povećanje otkupa od preko 150 milijuna litara u zadnjem 5-godišnjem razdoblju, ali i značajno smanjenje broja proizvođača. Tako je broj proizvođača smanjen s oko 59 tisuća na oko 32 tisuće (za ove „izgubljene“ najčešće nije nađen alternativni izvor dohotka).

Najveća pozitivna stvar pri tome je činjenica da nam je uz smanjenje broja muzenih grla s 257 na 177 tisuća otkup mlijeka povećan s oko 500 na oko 650 milijuna litara. To povećanje mlijeka najviše pokazano u posljednje 3 godine je rezultat, prema procjenama u razdoblju 2004-2007 oko 1,5 milijardi kuna poticaja za mlijeko od strane države, gotovo isto toliko iz državnih i komercijalnih kredita, opet subvencioniranih od države modelom kapitalnih ulaganja i vjerojatno jednako takvim poticajima za mlijeko od strane mljekarske industrije. Oko 1 milijarde kuna je samo kroz državno premiranje mlijeka uloženo u razdoblju od 2002. godine do 2004. godine, pa se bez plaćanja za osnovnu cijenu mlijeka može reći da je poticanje i kreditiranje proizvodnje u cijelom investicijskom ciklusu 2002-2007 samo u sektoru mlijeka bilo oko 5,5 milijardi kuna.

Pitanje je koliko se sadašnja struktura proizvođača može mijenjati na bolje i koliko broj proizvođača koji preostaje može popunjavati bilancu kakva se očekuje našim ulaskom u EU – porast otkupa iznad sadašnjih 650 milijuna litara i porast udjela mlijeka E i I klase sa sadašnjih 64% na oko 90% kako je to u zemljama EU. Gledano po ukupnoj isporuci, nama je danas oko 243 milijuna litara mlijeka izvan EU standarda (E i I klasa). Najveći dio tog mlijeka (184 milijuna litara) dolazi iz najbrojnije populacije proizvođača koji isporučuju do 50 tisuća litara mlijeka godišnje. Takvih je 29,5 tisuća ili 92%. Ako pretpostavimo da se određeni pomaci na bolje mogu očekivati u populaciji proizvođača koji danas isporučuju od 30 do 50 tisuća litara mlijeka godišnje, tako izvan „razvojnog dijela“ proizvođača mlijeka u nas ostaje oko 27 tisuća proizvođača, s oko 148 milijuna litara mlijeka koja su danas izvan standarda.

Da bi ostali na današnjoj razini proizvodnje, odnosno otkupa koji se jedini računa u kvotu I, s oko 90% mlijeka u standardu, potrebno je povećati udio mlijeka u standardu za oko 119 milijuna litara. Za takvu količinu svaka od grupe isporučitelja s više od 30 tisuća litara mlijeka godišnje morala bi prema današnjim uvjetima proizvoditi 100% mlijeka u standardu i još bi se iz one najslabije i najbrojnije kategorije proizvođača (do 30 tisuća litara isporučenog mlijeka godišnje) moralo dobiti oko 25 milijuna litara (27% njihove sadašnje proizvodnje izvan standarda).

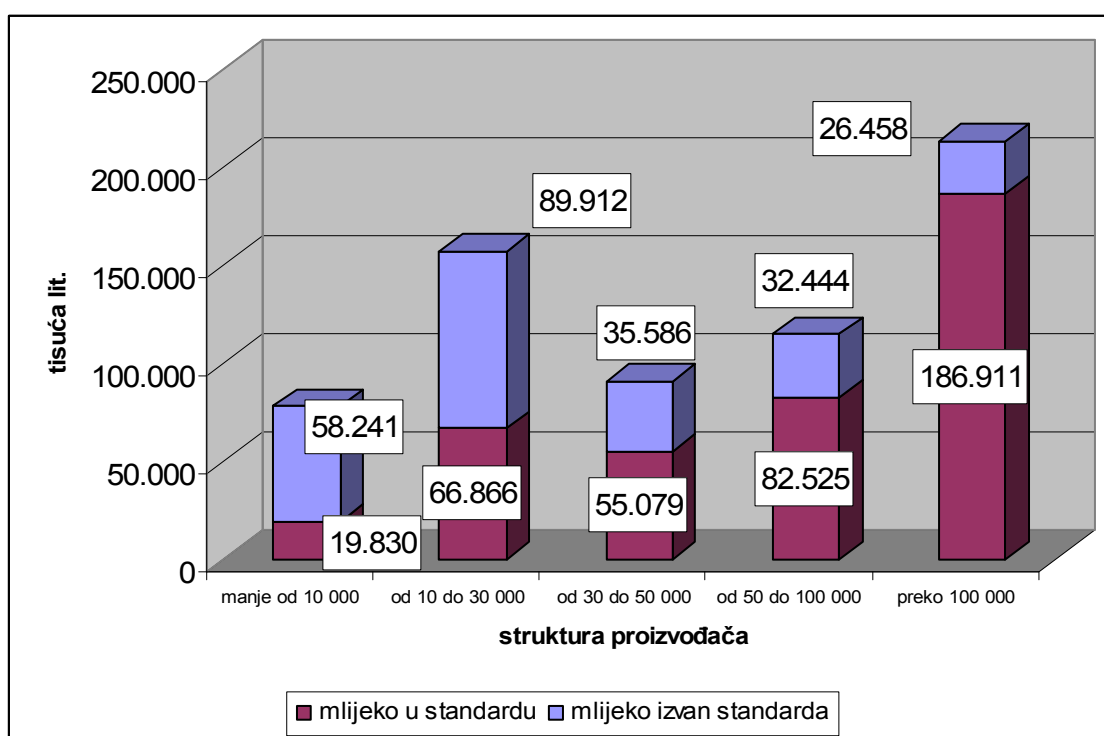
Tablica 1 Struktura proizvođača prema količinama isporuke 2004-2007

Isporučitelji po količinama mlijeka (litara)	2004	2005	2007
Do 10.000	44.562	36.136	17963
Od 10.000 do 30.000	11.875	11.858	9163
Od 30.000 do 50.000	1.521	1.812	2354
Od 50.000 do 100.000	666	778	1684
Više od 100.000	191	230	795
UKUPNO	58.815	50.814	31.959

Takvo povećanje kvalitete proizvodnje u razdoblju našeg pregovaranja s EU i neposredno nakon planiranog ulaska RH u EU dok još imamo neki prostor uređivanja „svoje“ agrarne politike (oko 3 godine ukupno) ne može se očekivati na današnji način. Pogotovo ako isti pretpostavlja istu ciljnu cijenu mlijeka i državne poticaje, s državnim kreditima koji u praksi u pravilu poskupljuju investiciju, pa tako poništavaju učinak novih mjera (kao što su dulje vrijeme otplate, manja kamata i veći udio povrata kapitalnih ulaganja). Onaj početni učinak

povećanja količine i kvalitete mlijeka od 2002. do 2007. godine sad je potrošen, preostala je populacija proizvođača koja znanjem i vještinom, te spremnošću na rizik ulaganja ne može odgovoriti traženom zahtjevu. Kad tržište stočnom hranom nije uređeno, pa cijene inputa u proizvodnji rastu u 10-postotnim iznosima, a cijene mlijeka su restriktivne prema „malima“, tada se ni ne može očekivati nešto drugo nego gašenje proizvodnje mlijeka u njima. Populacija „velikih“ je u stvari mala, samo nešto manje od 5 tisuća proizvođača, a već je ograničena barem jednim od sljedećih uvjeta razvoja: sadašnjom zaduženošću kreditima i raspoloživim poljoprivrednim zemljištem. Reprogramiranje duga je nešto što bi se realno i moglo očekivati, ali neke ozbiljne promjene po pitanju zemljišta vrlo teško.

Grafikon 1 Kvaliteta isporučenog mlijeka po strukturi proizvođača

* mlijeko u standardu je sadašnja E i I klasa

Prema podacima o isplaćenim osnovnim cijenama mlijeka i državnim poticajima, prosječna proizvođačko-prodajna cijena mlijeka u 2007. godini je 2,849 kuna (0,389 €). Pretvoreno u plaćanje po jedinicama mjere u EU, radi se o oko 2,739 kuna ili 0,375 € po kilogramu. Najbolja kategorija proizvođača dobila je 3,040 kn ili 0,416 € po litri, odnosno oko 2,92 kn ili 0,40 € po kilogramu.

Tablica 2 Struktura proizvođača i njihove prosječne prodajne cijene mlijeka 2007. godine

	Broj	Udio	Ukupno	Udio	Prosječna	Prosjek	Ukupno
--	------	------	--------	------	-----------	---------	--------

	isporučitelja		litara	litara %	osnovna cijena kn/lit	poticaja države kn/lit	kn/lit
		Isporučitelja %					
> 100 tisuća litara	795	2,49	213.368.759	32,63	2,131	0,909	3,040
od 50 tisuća do 100	1684	5,27	114.969.056	17,58	2,058	0,870	2,929
od 30 tisuća do 50	2.354	7,37	90.664.881	13,87	1,990	0,853	2,843
od 10 do 30 tisuća	9.163	28,67	156.777.493	23,98	1,880	0,795	2,675
< 10 tisuća litara	17.963	56,21	78.070.797	11,94	1,802	0,760	2,562
Ukupno	31.959		653.850.986		1,999*	0,849*	2,849*

* prosjek dobiven množenjem litara i iznosa za svaku kategoriju isporučitelja i dijeljenjem s ukupno otkupljenim litrama mlijeka

Kako je kao službeni podatak prikazano da naši proizvođači dobivaju 0,49 € po kilogramu mlijeka E klase, to bi značilo da samo za tu kategoriju mlijeka mljekare plaćaju danas od 0,54 do 0,65 kuna poticaja po litri, što za ukupne količine otkupljenog mlijeka 2007. godine znači od 188 do 301 milijuna kuna godišnje. Ovisno o tome pretpostavljamo li da mljekare isplaćuju poticaje samo proizvođačima koji isporučuju mlijeko u standardu (E i I) , te proizvođačima s više od 30 tisuća litara godišnje ili ih isplaćuju svima.

U svakom slučaju radi se o značajnoj rezervi (od 9,25 do 14,03% ukupne vrijednosti otkupljenog mlijeka) koja se danas često koristi kao pomoćno sredstvo zadržavanja ili preuzimanja kooperanata, te po svojoj prirodi spada u diskrecijsko pravo i poslovanje mljekarske industrije, a na žalost nije u funkciji sustavnog popravljivanja gospodarskog položaja i razvoja proizvođača. To je dobrim dijelom i shvatljivo, jer mljekarska industrija se zbog ekonomskog (ne)interesa „izvukla“ iz izravne potpore sustavnog razvitka proizvodnje onog trenutka kad su državne mjere poticanja i kreditiranja prevladale u uređenju „sirovinske osnove“, odnosno proizvodnje mlijeka (Reforma sustava potpore, Operativni program razvitka govedarstva i dr.), pa je zato danas najveći pritisak upravo na resorna ministarstva da dodatno financiraju nezavidni položaj većine proizvođača. Samo, udio sektora proizvodnje mlijeka već je i previše „potican“ državnim sredstvima, dobar dio „socijale“ već je otpao, a teško je očekivati da će preostali dio bitnije unaprijediti svoju proizvodnju, barem ne bez dodatnog razvoja strukture proizvođača „s donjeg dijela“, dakle onih koji danas isporučuju do 50 tisuća litara mlijeka godišnje i imaju manje od polovice mlijeka E klase.

Aktualno stanje i kretanje proizvodnje i otkupa mlijeka u Istarskoj županiji

Aktualno stanje i kretanje proizvodnje mlijeka u Istarskoj županiji određeno je kretanjima na hrvatskom tržištu mlijeka, te specifičnim položajem Županije s obzirom na njenu zemljopisnu izdvojenost. Tako su sa stajališta otkupa mlijeka za proizvođače uvjeti donekle slični uvjetima proizvođača u drugim dijelovima Republike Hrvatske, dok su proizvođači u znatno nepovoljnijem položaju u pogledu tržišta inputa (voluminozne i pogotovo koncentrirane stočne hrane).

Tržna proizvodnja mlijeka u Županiji je nešto manja od 10,5 milijuna litara godišnje. U strukturi ukupne proizvodnje je oko 55,6% mlijeka E i I kvalitete. Najveći dio (preko 76%) otkupljuje se od jedne velike mljekare. Troškovi sabiranja mlijeka u području do 100 km udaljenosti od sabirnog mjesta do prihvata u mljekaru su jednaki onima na državnoj razini, što znači od 0,15 do 0,40 kuna po litri. U odnosu na prosječnu situaciju u otkupu mlijeka u Hrvatskoj ovdje je dulje vrijeme od mužnje do prihvata mlijeka za preradu što u određenoj mjeri ograničava iskorištenje sirovine u proizvodnji mliječnih proizvoda više kvalitete. Prosječne otkupne cijene mlijeka su također na državnoj razini, kad se govori o plaćanju osnovne cijene i državne premije. Za mlijeko ekstra kvalitete se prema udjelu mliječne masti i bjelanjčevina isplaćuje prosječno oko 2,45 kn po litri, na što sukladno kvaliteti mlijeka dolazi oko 0,80 kuna državne premije.

Prosječne premije mljekara su od 15 do 35 lipa po litri. Problem predstavlja činjenica da se na državnoj razini procjenjuju za 20-40 lipa veće premije mljekara, koje su i dodatno veće „velikim” proizvođačima s boljom kakvoćom (E klasa) i količinama mlijeka (preko 100 000 litara). Na žalost, to su poslovni odnosi mljekare i proizvođača i tvornička premija je diskrecijsko pravo svakog otkuplivača, koje se ne može primijeniti na cjelokupnu populaciju proizvođača. Ovaj dio stimulacije proizvođača od 20-40 lipa/litra predstavlja rezervu za koju bi se proizvođači u određenim uvjetima mogli izboriti od otkuplivača, s obzirom na obostranu dugoročnu korist predaje većih količina kvalitetnog mlijeka. Posebno je to važno u dijelu proizvodnje koja je namijenjena preradi u autohtone vrste sireva, koja zahtijeva

namjensku tehnologiju proizvodnje mlijeka (od proizvodnje stočne hrane do menadžmenta u staji i manipulacije mlijekom od mužnje do otkupnog mjesta).

Tablica 3 Struktura proizvođača i proizvodnja mlijeka u Županiji (2008)

Veličina stada/Opis	Broj gospodarstava	Broj krava	Predano mlijeka lit.	Mlijeka po kravi
do 5	229	566	1.486.272	2.626
od 5 do 10	75	494	1.704.735	3.451
od 10 do 20	61	795	2.722.745	3.425
od 20 do 30	9	216	1.092.106	5.056
preko 30	9	616	3.404.140	5.526
UKUPNO	383	2.687	10.409.998	

Izvor: HSC, 2008

U Županiji je ukupno 383 uzgajivača s 2 687 krava. Samo 18 uzgajivača ima preko 20 krava i predaju preko 5 tisuća litara mlijeka po kravi. U razvojnu kategoriju proizvođača spadaju još njih 61 sa stadom od 10 do 20 grla i prosječnom proizvodnjom preko 3,4 tisuće litara po grlu. Uvjetno se u razvojnu skupinu proizvođača može uzeti još 75 proizvođača sa stadom do 10 krava i također 3,4 tisuće litara mlijeka po grlu. Radi se o ukupno oko 40% proizvođača mlijeka u Istarskoj županiji. To je značajno iznad razvojne skupine na prosječnoj razini RH. Oko 20,6% proizvođača s više od 10 muznih krava predaje u otkup 69,3% ukupno proizvedenog mlijeka Istarske županije.

Donja granica pune isplativosti proizvodnje mlijeka u Istarskoj županiji je prema anketi proizvođača proračunata na 8-10 krava i oko 32-35 000 litara predanog mlijeka. Po tom proračunu su prve dvije kategorije proizvođača (do 5 i od 5 do 10 grla) s prosječnim prinosima od 2 626 i 3 451 litara mlijeka po kravi ispod te granice. Određeni dohodak, u stvari doprinos pokriva koji predstavlja razliku prihoda i plaćenih izdataka ova gospodarstva ostvaruju kad se ne računaju troškovi amortizacije korištene imovine i naknada za utroške vlastitog rada članova domaćinstva. Na taj „neekonomski” način poslovanja ova gospodarstva opstaju iako „proizvode” gubitke. Ovaj dio populacije proizvođača nije opterećen kreditima, što je dodatni razlog zašto opstaje u lošijim gospodarskim prilikama kao što su uvjeti poslovanja u mljekarskoj proizvodnji danas. Proizvođači s manje od 5 grla u osnovnom stadu u pravilu nisu skloni značajnijoj promjeni načina svoje proizvodnje mlijeka u smislu unaprjeđenja tehnologije, menadžmenta ili povećanja osnovnog stada. Gotovo polovica proizvođača sa stadom od 5 do 10 krava može se računati u razvojnu komponentu proizvodnje mlijeka u Istarskoj županiji. Prema popisu poljoprivrede iz 2003. godine ovaj dio

proizvođača posjeduje od 18-20% krava i steonih junica u gospodarstvima koja posjeduju preko 5 ha obradivih površina.

Proizvođači s prosječnom proizvodnjom od preko 5 000 litara mlijeka po kravi i stadom većim od 20 muznih grla su prema uvjetima poslovanja u proizvodnji mlijeka (odnosi cijena inputa i outputa, državna potpora u mliječnom govedarstvu, potpora mljekara i lokalne samouprave) do 2007. godine mogli biti potpuno ekonomski održivi.

Zbog neodgovarajuće male korekcije cijena mlijeka europske kakvoće (E i I klase) u posljednjih 8 mjeseci (u dva navrata povećanje cijena za E i I klasu, a smanjenje za niže klase) u odnosu na višestruki porast cijena inputa i takvi proizvođači su danas ugroženi, pogotovo ako su tekuću proizvodnju zasnovali na korištenju kreditnih sredstava.

Analiza ekonomike i organizacije proizvodnje mlijeka na tipičnim gospodarstvima

Anketirano je 26 proizvođača mlijeka s osnovnim stadom od 9 do 120 muznih krava. Gospodarstva predaju u otkup od 30 000 do 400 000 litara mlijeka godišnje (prosječno 116 981 litara). Proizvodnja mlijeka u gospodarstvima je od 3 500 do 8 415 litara po kravi (prosječno oko 6 500 litara). Ukupni prihodi od mlijeka su od 2,75 kn do 4,35 po litri, odnosno prosječno 18.432 kn po muznom grlu. Prosječna prodajna cijena mlijeka je 3,31 kuna. U proračun su uzeti i podaci od gospodarstava (6) iz područja s otežanim uvjetima gospodarenja. Izdaci ili plaćeni troškovi proizvodnje mlijeka su od 1,20 do 3,45 kuna po litri, a stalni troškovi (amortizacija i tekuće održavanje) su od 0,60 kn do 1,92 kn po litri. Računajući naknadu za vlastiti rad članova domaćinstva ukupni troškovi proizvodnje mlijeka za gospodarstva s manje od 4 000 litara prodanog mlijeka po jednom grlu su 3,62 po litri. Na razini od 5 000 litara sveukupni troškovi su 3,36 kn/ litra, a kod najvećih prosjeka od 6 000 litara mlijeka po kravi ukupni su troškovi proizvodnje oko 3,17 kn/litra. U troškove nisu uključeni troškovi kredita, koji se procjenjuju na od 0,05 do 0,71 kn po litri mlijeka godišnje (prosječno 0,31 kn/litra).

Mlijeko je najčešće u kvaliteti E i I klase, a u svega 11,5 % slučajeva je povremeno u II razredu kakvoće. Prosječna proizvođačko-prodajna cijena mlijeka je 3,21 kn/litra. Od toga je osnovna cijena 2,34 kn, premija države 0,75 kn/litra, a premija mljekare 0,12 kn/litra. Osnovna otkupna cijena mlijeka je 1,70 do 3,30 kuna. Državni poticaji su od 0,70 do 0,89 kuna po litri, a poticaji mljekare od 0,10 do 0,35 kuna po litri predanog mlijeka.

Gospodarstva svojom proizvodnjom mlijeka pokrivaju promjenjive troškove s prosječnim pokrićem od 0,47 kn/litra mlijeka. U području s otežanim uvjetima gospodarenja taj doprinos je čak 2,47 kn/litra, a najveći zabilježeni doprinos pokrića u ostalim područjima je 1,98 kn/litra. Prosječni gubitak svih anketiranih proizvođača mlijeka je 0,38 kn/litra. Samo je u nekoliko slučajeva (manje farme, bez kreditnog zaduženja) zabilježen dobitak od maksimalno 1,37 kn/litra mlijeka.

Ukupna vrijednost imovine proizvođača je od 5.760 do 56.933 kuna po muznom grlu. Gotovo 73% proizvođača su kreditno zaduženi. Otplata kredita je sljedećih 8 do 12 godina, a samo se u dva slučaja radi o kratkoročnom zaduživanju. Opterećenje kredita je od 10.721 do 37.692 kuna po muznom grlu. Krave se uglavnom ne drže na vezu, a u 7 slučajeva (26,9%) od 100 do 200 dana godišnje drže se na paši. Mužnja je u pravilu 2 puta dnevno. Po muznom grlu se koristi od 1,15 do 3,45 hektara obradive površine (prosječno 2,2 ha), pri čemu su zakupljene površine u prosjeku 65%. Troškovi zakupa su od 137 do 1.000 kuna po muznom grlu (prosjek 231,71 kn).

Stavovi proizvođača o sadašnjoj i budućoj proizvodnji mlijeka

Gotovo svi proizvođači namjeravaju zadržati proizvodnju mlijeka, a samo jedan namjerava potpuno napustiti istu. Većina od 62,5% namjerava smanjiti svoju proizvodnju kako bi racionalizirali gubitke. To smanjenje se kreće od 15,5% do 35,2% sadašnje proizvodnje.

Kao osnovni problem svoje sadašnje proizvodnje proizvođači najviše izdvajaju otkupnu cijenu mlijeka i troškove kupljene stočne hrane. Tek manji dio naglašava nedostatak radne snage i sredstava za modernizaciju. Za poboljšanje svog gospodarskog položaja oko trećine ispitanika (9 od 26 koji su odgovorili na ovo pitanje) pretpostavlja povećanje proizvodnje mlijeka po kravi. Nešto manji broj, njih 8 drži da u svoju proizvodnju treba za to uključiti preradu na gospodarstvu, a 6 ispitanika pretpostavlja osnivanje zadruge kao prvi izbor popravljivanja gospodarskog položaja proizvodnje mlijeka u Županiji.

U slučaju osnivanja zadružne mljekare njih 10 (41,7%) namjerava se odmah priključiti zadruzi kao njeni članovi, a njih 5 (20,8%) bi se možda u nekom roku priključilo zadruzi kao kooperanti, kada vide kako će ona poslovati. Osnovni preduvjet poslovnog povezivanja u zadrugu je da ista osigura bolju prodajnu cijenu od postojeće. Samo 4 ili 16,7% proizvođača koji su odgovorili na ovo pitanje odbijaju bilo kakvu mogućnost poslovnog odnosa sa zadrugom.

Na vlastitu proizvodnju sira bi se odlučilo 12 ili 50% anketiranih proizvođača. To su mahom proizvođači s osnovnim stadom preko 20 muznih grla. U taj projekt je njih preko polovice (7) spremno uložiti značajna vlastita sredstva i dodatno se zadužiti kako bi registrirali proizvodnju. U najvećoj mjeri bi se odlučili na vlastito mlijeko, a manje na otkup i to samo određenih količina zahtjevne kvalitete. Više od polovice proizvođača (njih 16 ili 61,5% onih koji su odgovorili na pitanje) spreman je dio svoje proizvodnje predavati u otkup mini siranama, pogotovo jer očekuju ekstra otkupnu cijenu za točno utvrđenu kvalitetu mlijeka.

Ekonomika tipske proizvodnje mlijeka u Županiji s muznošću od 4 do 6 tisuća litara po grlu

Tipska proizvodnja mlijeka obiteljskih gospodarstava predstavlja prosječne ekonomsko-financijske rezultate u proizvodnji mlijeka za razine muznosti od 4 do 6 tisuća litara prema odnosima cijena inputa i outputa u mljekarskoj proizvodnji u lipnju 2008. godine. Radi se o proračunima ekonomske efikasnosti proizvodnje mlijeka u proizvođača koji s 5 do 20 krava u osnovnom stadu mogu predstavljati razvojnu kategoriju proizvodnje mlijeka

u Županiji. Ovi proračuni korišteni su za procjenu kalkulacije proizvodnje mlijeka svih gospodarstava u Županiji, kako bi se izračunale cijene koštanja mlijeka i prihodi za svaku grupu populacije proizvođača podijeljene prema broju grla, odnosno količini isporučenog mlijeka.

Treba napomenuti da se radi o proračunu troškova i prihoda, odnosno dohotka i dobitka bez uračunatih troškova financiranja (otplate kredita). Kretanja ovih ekonomskih varijabli u uvjetima korištenja kredita dana su u kasnijim proračunima gubitaka gospodarstava u tekućoj godini.

Ukupni prihodi u proizvodnji mlijeka se za prosječne razine muznosti u Županiji kreću od 12.156 do 19.283 kuna po grlu, odnosno od 3,04 do 3,21 kuna po litri mlijeka. Varijabilni troškovi su od 10.010 do 13.877 kuna, a ukupni troškovi su od 15.125 do 19.256 kuna.

Doprinos pokriva varijabilnih troškova je od 1.290 do 5.191 kuna po grlu, što ukazuje na potpuno pokrivanje varijabilnih troškova iz proizvodnje mlijeka na ovim razinama muznosti. Na žalost, sva gospodarstva u uvjetima proračunavanja svih troškova ostvaruju gubitke po muznom grlu od 188 kuna za najvišu razinu muznosti, do 3.825 kuna za najnižu proračunavanu razinu muznosti. Bez uračunavanja vlastitog rada dohodak od 1.054 kune ostvaruje se samo na najvišoj razini muznosti, a u ostalim uvjetima zabilježen je gubitak.

Tablica 4 Kalkulacija proizvodnje mlijeka po grlu 2007.godine (Županija)

Opis/ Razina muznosti lit/grlo	4000	5000	6000
Prihodi	12.156	15.735	19.283
Mlijeko	8.376	10.470	12.563
Premija mljekare	600	1.000	1.500
Premija države	3.180	4.265	5.220
Vlastita stočna hrana	7.480	9.014	10.446
Kupljena stočna hrana	1.762	2.106	2.441
Ukupno usluge	601	664	743
Ostalo	167	207	247
Varijabilni troškovi	10.010	11.991	13.877
Fiksni troškovi	5.115	5.262	5.379
UKUPNO troškovi	15.125	17.253	19.256
Doprinos pokrića	1.290	3.224	5.191
Dohodak	-3.825	-2.038	-188
Dohodak bez vlastitog rada	-2.925	-958	1.054

* troškovi umanjeni za ekstra prihode (prodaja teladi, izlučenih krava i potporu po muznom grlu)

Napomena: Varijabilni troškovi su troškovi stočne hrane, ostalog materijala i usluga. Fiksni troškovi su troškovi amortizacije, investicijskog održavanja i vlastitog rada, što gospodari obično ne računaju kao troškove, jer nisu novčani izdaci.

U proračunu po litri mlijeka cijena koštanja je od 3,21 kn/litra pri 6 000 litara mlijeka po grlu, do 3,78 kn/litra pri 4 000 litara. Doprinos pokrića kao razlika prihoda i varijabilnih troškova je od 0,32 do 0,87 kn/litra, a gubici su od 0,03 do 0,96 kn/litra.

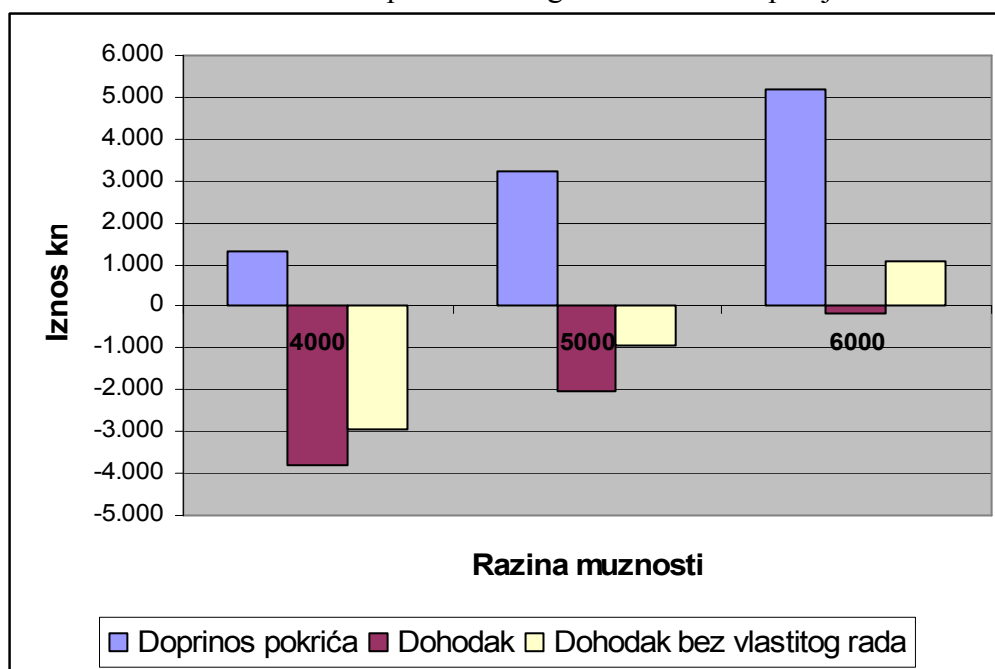
Tablica 5 Kalkulacija proizvodnje mlijeka po litri

Opis / Razina muznosti litara/grlo	4000	5000	6000
Prihodi	3,04	3,15	3,21
Mlijeko	2,09	2,09	2,09
Premija mljekare	0,15	0,20	0,25
Premija države	0,80	0,85	0,87
Vlastita stočna hrana	1,87	1,80	1,74
Kupljena stočna hrana	0,44	0,42	0,41
Ukupno usluge	0,15	0,13	0,12
Ostalo	0,04	0,04	0,04
Varijabilni troškovi	2,50	2,40	2,31
Fiksni troškovi	1,28	1,05	0,90
UKUPNO troškovi	3,78	3,45	3,21
Doprinos pokrića	0,32	0,64	0,87
Dohodak	-0,96	-0,41	-0,03
Dohodak bez vlastitog rada	-0,73	-0,19	0,18

Izvor: Preračunato prema tablici 4

Proračuni gospodarskog položaja proizvođača u kontinentalnom području Republike Hrvatske ukazuju na zadovoljavajući dohodak u uvjetima s više od 5 400 litara mlijeka po grlu, dok u Istarskoj županiji proizvođači dohodak postižu na toj razini samo u uvjetima neuračunavanja troškova vlastitog rada.

Grafikon 2 Ekonomski učinci po muznom grlu – Istarska županija

Uzimajući u obzir moguće troškove financiranja u prosječnim uvjetima kreditiranja razvoja govedarske proizvodnje, proizvodnja mlijeka ispod 4 tisuće litara po grlu ne omogućuje ni pokrivanje varijabilnih troškova (doprinos pokrića negativan), a minimalni dohodak se ostvaruje tek na razini od 7 tisuća litara mlijeka po grlu (prag rentabilnosti je na 6 600 litara po grlu).

Visina, uzroci i posljedice razlike cijene koštanja proizvodnje mlijeka u Istarskoj županiji

Prosječna cijena koštanja mlijeka u RH se za razine muznosti od 4 000 do 6 000 litara kreće od 3,34 do 2,80 kuna po litri. U istarskoj županiji su ove veličine od 3,78 do 3,21 kuna po litri. Razlika od 0,44 do 0,41 kuna predstavlja više prosječno 13-15% cijene koštanja mlijeka u RH.

Tablica 6 Razlika cijene koštanja mlijeka Istarska županija – RH

	Muznost litara	Varijabilni troškovi	Fiksni troškovi	UKUPNO
IŽ	4000	2,50	1,28	3,78
	5000	2,40	1,05	3,45
	6000	2,31	0,90	3,21
RH	4000	2,03	1,32	3,34
	5000	1,94	1,08	3,03
	6000	1,87	0,92	2,80
Razlika	4000	0,48	-0,04	0,44
	5000	0,46	-0,03	0,43
	6000	0,44	-0,03	0,41

Izvor: tablica 4 i 9

Osnovni razlog takve razlike cijene koštanja su prosječno 19% veće cijene inputa u proizvodnji mlijeka. Glavni inputi kao što su krmne smjese i sijeno skuplji su od 33 do 38%. Dobavljači uz realne troškove transporta dodaju i ekstra marže, jer su proizvođači prinuđeni konstantno nabavljati ove inpute radi prirode (svako)dnevne proizvodnje mlijeka, a tržište inputa u Hrvatskoj nije razvijeno. Osim općenite tržišne nerazvijenosti poljoprivrednih inputa u nas, zemljopisna izdvojenost Istarske županije često daje dodatnu opravdanost malobrojnim dobavljačima za takvo postupanje. Kad se tome pridodaju i dvostruko niži prinosi voluminozne krme proizvođača mlijeka, jer se zbog učestale suše sigurno skupi samo prvi otkos, a već drugi je upitan, jasno je zašto su varijabilni troškovi (najviše hrana za krave) po grlu od 1.900 do 2.647 kuna veći kod proizvođača mlijeka u Istarskoj županiji, nego što je to u ostatku RH.

Tablica 7 Razlika cijene osnovnih inputa Istarska županija i RH

Opis	Cijena	RH	Istarska županija	Odnos IŽ/RH
kukuruz	min	0,77	0,97	1,26
	max	1,22	1,22	1,00
	prosjek	1,00	1,10	1,10
sijeno	min	1,26	1,80	1,43
	max	1,73	2,16	1,25
	prosjek	1,49	1,98	1,33
krmna smjesa za krave 19%	min	2,75	4,12	1,50
	max	4,20	4,20	1,00
	prosjek	3,10	4,16	1,34
superkoncentrat za krave	min	3,10	3,88	1,25
	max	6,42	7,58	1,18
	prosjek	4,14	5,73	1,38
starter za telad	min	2,45	2,98	1,22
	max	4,48	5,15	1,15
	prosjek	3,52	4,06	1,15
KAN	min	1,86	2,32	1,25
	max	3,00	2,58	0,86
	prosjek	2,28	2,45	1,07
UREA	min	2,39	3,32	1,39
	max	4,95	3,32	0,67
	prosjek	2,92	3,32	1,14
NPK 15:15:15	min	2,58	3,38	1,31
	max	5,60	3,60	0,64
	prosjek	3,43	3,49	1,02
Prosjek cijena inputa				1,19

Izvor: Tržno informacijski sustav u poljoprivredi pri MPRR i anketa u udruzi Mlikarica,

III/2008

Za istu količinu i kvalitetu mlijeka proizvođači u Istarskoj županiji ostvaruju 5-7 lipa nižu prihod po litri mlijeka, a imaju 0,35-0,37 kn veće troškove proizvodnje stočne hrane. Kupljena hrana je za 8-9 lipa veći trošak nego što je prosjek RH. Sveukupno su varijabilni troškovi za proizvođače u Istarskoj županiji viši od 0,44 do 0,48 kn/litra, a dohodak po litri je manji od 0,71 do 0,52 kn.

Tablica 8 Struktura prihoda, troškova i dohotka – razlika Istarska županija – RH
- po litri mlijeka

Razina muznosti (litara po kravi)	4000	5000	6000
Prihodi	-0,05	-0,06	-0,07
Mlijeko	0,00	0,00	0,00
Premija mljekare	-0,02	-0,02	-0,03
Premija države	-0,04	-0,04	-0,04
Vlastita stočna hrana	0,37	0,36	0,35
Kupljena stočna hrana	0,09	0,08	0,08
Ukupno usluge	0,01	0,01	0,01
Ostalo	0,01	0,01	0,01
Varijabilni troškovi	0,48	0,46	0,44
Fiksni troškovi	-0,04	-0,03	-0,03
UKUPNO troškovi	0,44	0,43	0,41
Doprinos pokriva	-0,74	-0,62	-0,55
Dohodak	-0,71	-0,59	-0,52

Izvor: Proračunato prema tablicama 4 i 9

Prema podacima u tablici 8 vidljivo je kako su prihodi u proizvodnji mlijeka od 4 do 6 tisuća litara po grlu, po jednoj litri od 0,05 do 0,07 kuna manji nego kod iste proizvodnje na kontinentalnom dijelu Hrvatske. Manje negativne razlike zabilježene su i u dobivanju premija, dok su troškovi inputa značajno veći, posebno kod proizvodnje vlastite stočne hrane.

Tablica 9 Kalkulacija proizvodnje mlijeka u RH 2007. godine

Razina muznosti (litara po kravi)	4000	5000	6000
Prihodi	12.375	16.048	19.694
Mlijeko	8.376	10.470	12.563
Premija mljekare	660	1.100	1.650
Premija države	3.339	4.478	5.481
Vlastita stočna hrana	5.984	7.211	8.357
Kupljena stočna hrana	1.410	1.685	1.953
Ukupno usluge	571	630	706
Ostalo	145	181	215
Varijabilni troškovi	8.110	9.707	11.231
Fiksni troškovi	5.269	5.420	5.540
UKUPNO troškovi	13.378	15.127	16.771
Doprinos pokriva	4.265	6.341	8.464
Dohodak	-1.004	921	2.924
Dohodak bez vlastitog rada	-104	2.001	4.166

Izvor: Vlastita anketa

Kako su varijabilni troškovi kod istarskih proizvođača po grlu veći od 1.900 do 2.647 kn, a prihodi su niži od 219 do 411 kn, ostvareni doprinosi pokriva su za 2.975-3.273 kn niži nego što je to prosječno u RH. Na razini sveukupnih troškova su zbog nižih fiksnih troškova u

proizvodnji mlijeka ove razlike nešto manje (1.747-2.485 kn), pa su dohoci u Istarskoj županiji manji za 2.821-3.112 kn po kravi.

Tablica 10 Razlika kalkulacije proizvodnje Istarska županija – RH

Razina muznosti (litara po kravi)	4000	5000	6000
Prihodi	-219	-313	-411
Mlijeko	0	0	0
Premija mljekare	-60	-100	-150
Premija države	-159	-213	-261
Vlastita stočna hrana	1.496	1.803	2.089
Kupljena stočna hrana	352	421	488
Ukupno usluge	30	33	37
Ostalo	22	27	32
Varijabilni troškovi	1.900	2.284	2.647
Fiksni troškovi	-153	-158	-161
UKUPNO troškovi	1.747	2.126	2.485
Doprinos pokrića	-2.975	-3.117	-3.273
Dohodak	-2.821	-2.959	-3.112

Za gospodarski položaj proizvođača je posebno loše što se zbog odnosa cijena varijabilnih troškova, te slabih priroda u proizvodnji vlastite stočne hrane razlika dohotka i dobitka povećava s povećanjem muznosti po grlu. Tako su proizvođači Istarske županije manje motivirani na povećanje proizvodnje mlijeka, što je s obzirom na zadnje dvije korekcije ciljane cijene mlijeka, uz kvalitetu mlijeka, osnovni preduvjet profitabilne proizvodnje mlijeka u nas.

Gospodarska vrijednost proizvodnje mlijeka i ekonomski gubici proizvođača mlijeka u Županiji za razdoblje 2007-2008

Ukupna vrijednost proizvodnje mlijeka na razini proizvođača u Županiji je na kraju 2007. godine oko 32,418.686 kuna. Prosječna proizvođačko-prodajna cijena mlijeka je 3,11 kuna po litri, od čega je prosječno 2,00 kn osnovna cijena, 0,85 kn su poticaji MPRRR, a 0,27 kn poticaji mljekare.

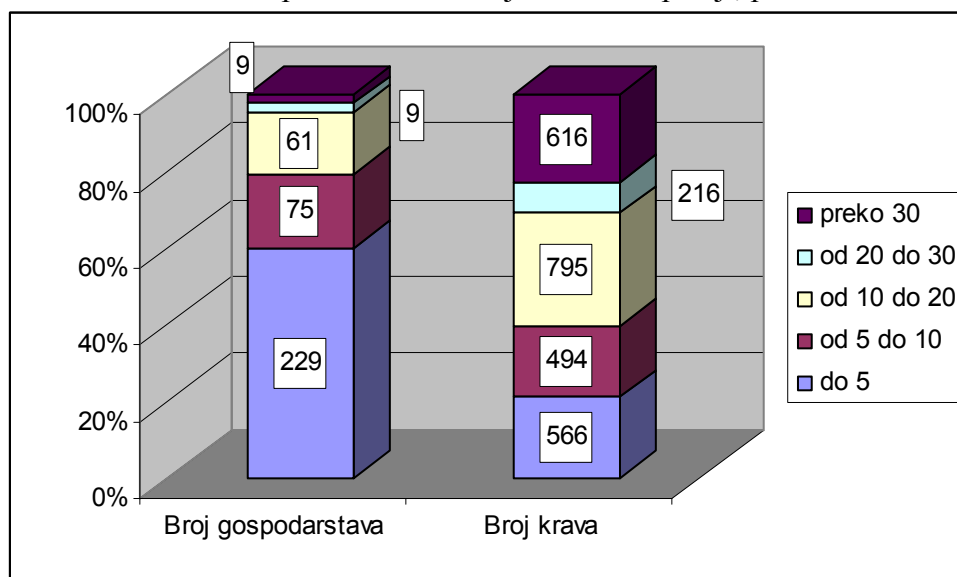
Tablica 11 Ukupna vrijednost proizvodnje mlijeka u Županiji 2007.g

Struktura proizvođača po broju grla u stadu	Predano mlijeka	Osnovna cijena	Poticaji države	Poticaji mljekare	Ukupna vrijednost
do 5	1.486.272	2.678.262	1.129.567	222.941	4.030.770
od 5 do 10	1.704.735	3.204.902	1.355.264	340.947	4.901.113
od 10 do 20	2.722.745	5.418.263	2.322.501	680.686	8.421.450
od 20 do 30	1.092.106	2.247.554	950.132	327.632	3.525.318
preko 30	3.404.140	7.254.222	3.094.363	1.191.449	11.540.035
UKUPNO	10.409.998	20.803.203	8.851.828	2.763.655	32.418.686
Prosjeak kn/litra		2,00	0,85	0,27	3,11

Izvor: Dokumentacija Ministarstva poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvitka

Prema povećanoj ciljnoj cijeni mlijeka u lipnju, može se s obzirom na strukturu kvalitete mlijeka u Županiji očekivati porast ukupne vrijednosti mlijeka za 2-4%.

Grafikon 3 Struktura proizvođača i broj krava u Županiji, prema veličini stada

Izvor: preračunato prema tablici 3

Prosječna cijena koštanja mlijeka je 3,43 kn/litra, a prodajna cijena 3,11 kn/litra. Višu prodajnu cijenu s obzirom na kvalitetu mlijeka i količinu isporuke ostvaruju kategorije proizvođača s više od 20 muznih grla. Na žalost samo proizvođači s više od 30 grla ne posluju s gubitkom.

Tablica 12 Isporuca mlijeka po kravi i ekonomski rezultati po litri mlijeka i gospodarstvu

	Mlijeka po kravi lit.	ck kn/litra	prodajna cijena kn/litra	gubitak kn/litra	gubitak/dobitak po gospodarstvu
do 5	2.626	3,78	2,71	-1,07	-6.940
od 5 do 10	3.451	3,62	2,88	-0,74	-16.841
od 10 do 20	3.425	3,45	3,09	-0,36	-15.959
od 20 do 30	5.056	3,33	3,23	-0,10	-12.373
preko 30	5.526	3,21	3,39	0,18	68.316
Ukupno	3.874	3,43	3,11	-0,32	-8.674

Izvor: Proračunato prema podacima mljekare i anketama gospodarstava Istarske županije

Prosječni gubici gospodarstava su oko 8.674 kn po gospodarstvu, s time da od ukupno 383 gospodarstva koja se bave proizvodnjom mlijeka 9 gospodarstava s preko 30 grla ostvaruje određeni dobitak u iznosu od 68.316 kn po gospodarstvu.

Prema tome, ukupni gospodarski gubici proizvođača mlijeka u Županiji su za kategorije do 30 muznih grla oko 3,937.173 kn. Računajući dohodak kategorije proizvođača s preko 30 krava, gospodarske štete županijskih proizvođača mlijeka su oko 3,322.329 kn. Ove gospodarske štete proizvođačima uzrokovane su najviše nerazmjernim rastom troškova proizvodnje u odnosu na porast prihoda.

Tablica 14 Proračun popravljjanja gospodarskog položaja proizvođača mlijeka u Županiji

Kategorija proizvođača	Broj gospodarstava	Gubitak u kunama		Izvor sredstava		Po gospodarstvu ukupna sredstva
		po gospodarstvu	ukupno	poticaj mljekare	proračunska sredstva	
do 5	229	8.674	1.986.458	148.627	246.365	1.724,86
od 5 do 10	75	8.674	650.587	170.474	282.577	6.040,68
od 10 do 20	61	8.674	529.144	529.888	451.323	16.085,43
od 20 do 30	9	8.674	78.070	452.133	181.028	70.351,20
preko 30	9	8.674	78.070	295.642	564.271	95.545,95
Ukupno	383		3.322.329	1.596.764	1.725.565	

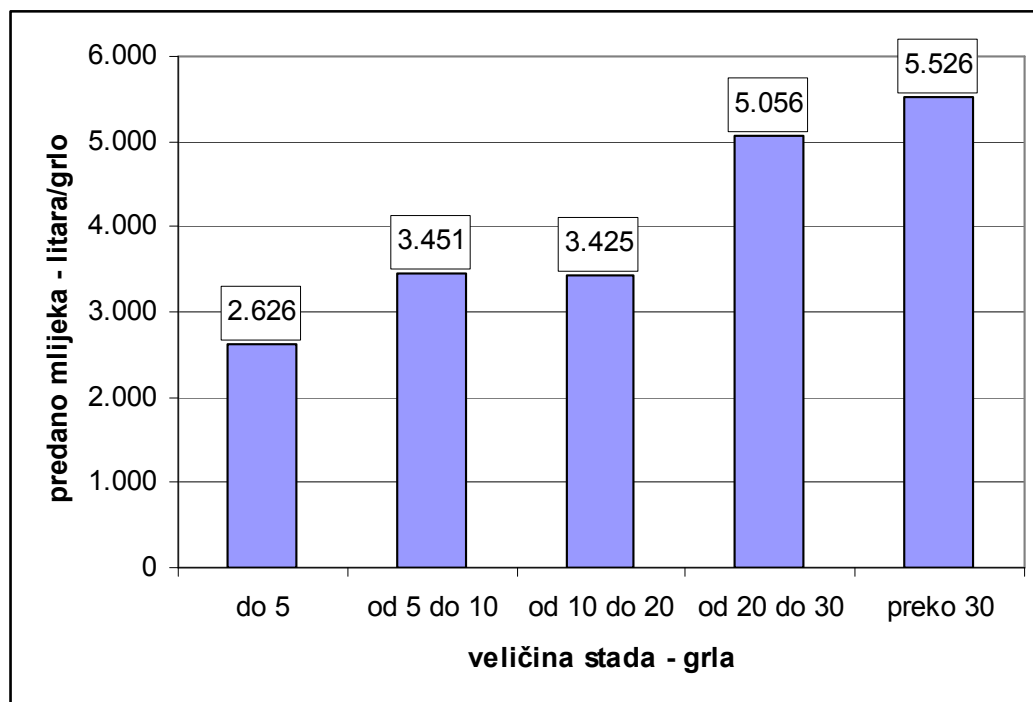
* prosječno 0,149801 kn/litra proračunskih sredstava, poticaj mljekare 0,10 kn do 10 grla i 0,20 preko 10 grla u stadu

Izvor: Proračun autora

Prosječni gubitak proizvođača je oko 0,32 kn/litra ili 8.674 kn po gospodarstvu. Namirenjem ove štete u poslovanju za razdoblje 2007/2008 bi se gospodarski položaj proizvođača popravio tako da bi se izbjegao gubitak pri najnižoj proračunatoj proizvodnji od 4000 litara mlijeka po grlu. Sve kategorije proizvođača ispod te razine ne bi u budućem razdoblju mogle računati s potporom predviđenih izvora. Dodatno ulaganje u njih nije ekonomski opravdano, dok ne unaprijede svoje poslovanje racionalizacijom troškova proizvodnje (posebno proizvodnja vlastite stočne hrane), boljom organizacijom

gospodarstva (okrupnjavanje posjeda i parcela, zemljište bliže farmi) i tehnološkim rješenjima čija ulaganja će provesti iz vlastite akumulacije ili drugih izvora. Kao jedno od tehničkih rješenja za unaprjeđenje proizvodnje stočne hrane u gospodarstvu može se navesti proizvodnja krme u slijedu, za koju je osim većih ulaganja po jedinici površine potrebno predvidjeti i postavljanje sustava za navodnjavanje.

Grafikon 3 Prosječna muznost mlijeka prema kategorijama proizvođača

Izvor: Proračunato prema dokumentaciji Udruge "Mlikarica"

Oko 1,762.899 kn ili 53,06% dodatne potpore za popravak gospodarskog položaja proizvođača financiralo bi se iz povećanja sredstava poticaja mljekare (0,10 kn/litra za kategorije do 20 grla u stadu i 0,20 kn/litra za više kategorije), a ostatak bi se trebao tražiti iz proračunskih sredstava (sredstva MPRRR i županijska sredstva). Poticaji mljekare bi trebali biti izravna financijska plaćanja svim kategorijama proizvođača po predanim količinama i kvaliteti mlijeka. Kod korištenja proračunskih izvora potpore bi se moglo za kategoriju proizvođača s preko 30 grla (jedini dio populacije koji ostvaruje dobitak u proizvodnji mlijeka s obzirom na iznadprosječnu muznost po grlu) tražiti neizravna financijska sredstva, odnosno mogućnost refundiranja određenih troškova financiranja postojećih kredita, te osiguranja dijela troškova financiranja projekta ekstra dohotka u

gospodarstvu za kojeg je zainteresiran dio ove populacije. Tako bi se smanjio izravni pritisak na proračunske izvore financiranja, a osigurao povoljniji financijski položaj (rasterećenje) ove male, a i danas potpuno ekonomski efikasne kategorije proizvođača.

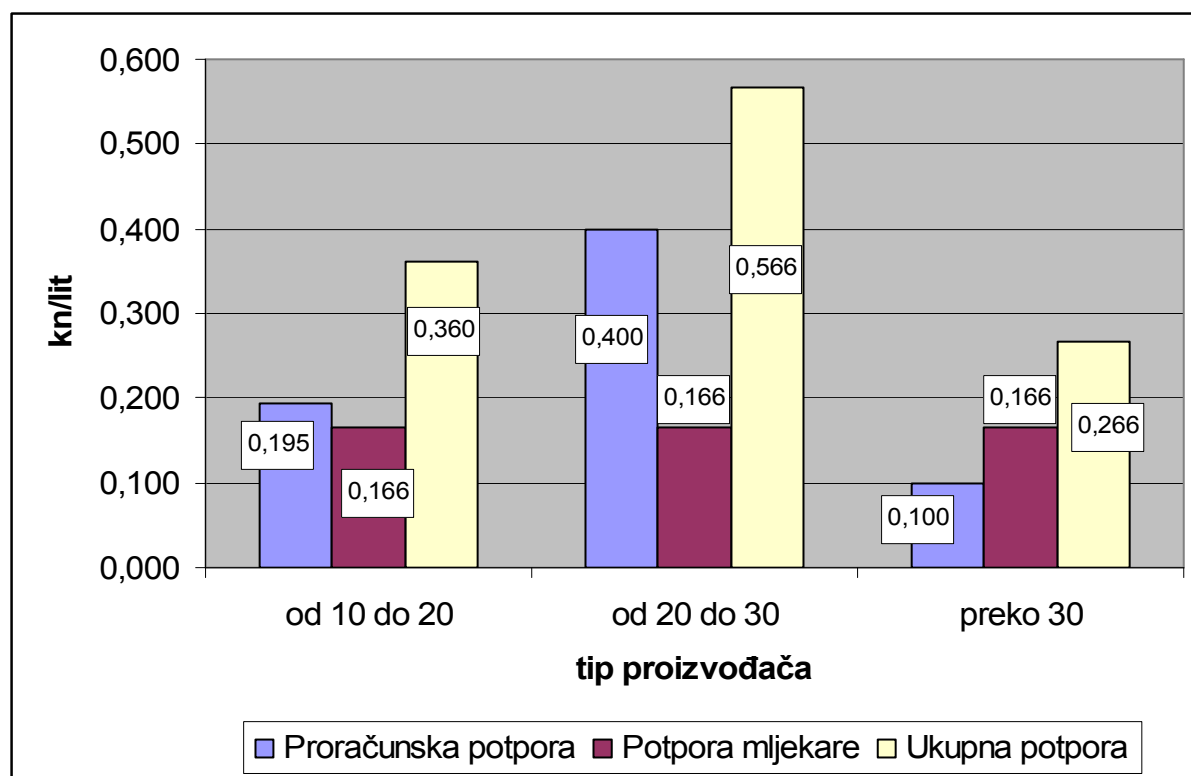
Tablica 15 Proračun gubitka proizvođača u uvjetima korištenja kredita

cijena koštanja mlijeka		Gubitak u kunama			Sredstva dobivena prijedlogom
		gubitak po litri	gubitak/dobitak po gospodarstvu	ukupno	
od 10 do 20	3,45	-0,36	15.959	973.500	981.211
od 20 do 30	3,80	-0,58	69.829	628.464	633.161
preko 30	3,64	-0,25	95.546	859.914	859.914
Ukupno				2.461.878	2.474.286

Izvor: Proračun autora

Prema nekim podacima iz praćenja Operativnog programa razvoja govedarske proizvodnje, te ankete proizvođača vidljivo je kako se preko 70% proizvođača nalazi u nekom od oblika dugoročne kreditne zaduženosti. Sadašnji gospodarski položaj ne omogućava im redovito servisiranje kredita iz proizvodnje mlijeka, ako se u rashode uračunaju troškovi amortizacije. Često treba izostaviti i naknade za vlastiti rad da bi ukupno poslovanje bilo pozitivno. Prosječni troškovi financiranja su izračunati prema uvjetima korištenja kredita, te prosječnih ulaganja po muznom grlu iz Operativnog programa razvoja govedarske proizvodnje. Tako su za proizvođače s 10 do 20 krava proračunati godišnji troškovi financiranja kredita od 0,63 kn/litra mlijeka. Za proizvođače s preko 20 grla su zbog veće prosječne muznosti troškovi financiranja 0,47 kn/litra mlijeka, a za najbolju muznost proizvođača s preko 30 krava je taj trošak 0,43 kn/litra.

Grafikon 4 Struktura poticaja za pokrivanje gubitaka proizvođača

Izvor: Proračun autora

Uračunavanjem troškova financiranja u ukupne troškove proizvodnje mlijeka populacija naprednijih proizvođača mlijeka na kojima se treba temeljiti razvoj proizvodnje mlijeka u Županiji iskazuje gubitke od 0,25 kn po litri za kategoriju iznad 30 krava, 0,36 kn/litra za proizvođače s 20-30 grla i 0,36 kn/litra za proizvođače s do 20 krava. Naknada koja bi proizvođače dovela u konkurentni položaj iznosi 15.959 kuna za gospodarstva s 10-20 krava, 69.829 kuna za gospodarstva s 20-30 krava i 95.546 kn za najveća gospodarstva. Ukupni iznos naknade proizvođačima je za uvjete servisiranja kredita 2,461.878 kuna. Radi se o iznosu koji se može financirati s povećanjem premije mljekare u odnosu na prvopredviđene za 0,100, 0,195 i 0,400 kuna po litri, s dodatnim proračunskim potporama od 0,166 kn/litra.

Modeli i pretpostavke razvoja proizvodnje mlijeka u Županiji prema stanju i razvoju proizvodnje na gospodarstvima

Pretpostavka – popravljjanje sadašnjeg gospodarskog položaja proizvođača

Realni gubici proizvođača u zadnjoj godini zbog povećanja cijena inputa, bez povećanja proizvođačko-prodajne cijene mlijeka su za proizvođače s predanim mlijekom u otkup od preko 3,5 tisuće litara po grlu bili oko 0,316 kuna po litri mlijeka. Na razini ukupne proizvodnje to predstavlja ukupni gubitak za proizvođače mlijeka u Istarskoj županiji od oko 3,39 milijuna kuna.

Gledano samo ekonomsku kategoriju proizvođača s više od 10 grla u osnovnim stadu, obeštećenje gubitka proizvođača iznad 3,5 tisuća litara predanog mlijeka po kravi je oko 496,97 kuna po kravi. Za proizvođače iznad 10 muznih krava s prosječnom predajom mlijeka od preko 37 tisuća litara mlijeka godišnje može se reći da ostvaruju granični ekonomski rezultat za poslovni opstanak gospodarstva. Ova granica od 10 krava po proizvođaču izabrana je i kao osnova za koju bi se prema mogućim financijskim rezultatima pri sadašnjoj muznosti moglo realno očekivati daljnje poticanje od strane mljekare, resornog ministarstva i lokalne samouprave.

Takvo obeštećenje od 496,97 kn po grlu boljem dijelu populacije uzgajivača je samo privremeno rješenje nepovoljnog gospodarskog položaja proizvođača i omogućilo bi im normalnu pripremu za sljedeću tehnološku godinu bez dodatnog financijskog rizika.

Za trajnije jačanje gospodarskog položaja proizvođača vrlo je važno riješiti pitanje korištenja poljoprivrednog zemljišta, jer proizvođači u zakupu imaju prosječno 65% korištenih površina. Pritom ekonomski problem ne predstavlja trošak zakupa, nego udaljenost parcela koje su i do 40 km udaljene od farme, što troškove proizvodnje vlastite stočne hrane povećava prosječno za 0,356 kuna.

Pretpostavka – popravljanje sadašnjeg gospodarskog položaja proizvođača s kreditima

Proizvođači s više od 10 muznih grla koji su opterećeni vraćanjem kredita u još su lošijem gospodarskom položaju za čije izravnavanje treba oko 2,46 milijuna kuna ili od 0,360 do 0,566 kn/litri. Radi se o dodatnim sredstvima na već navedena, za što bi trebali dodatni poticaji i naknade od mljekare i iz državnog proračuna.

Naknade od 15.959 kuna za gospodarstva s 10-20 krava, 69.829 kuna za gospodarstva s 20-30 krava i 95.546 kn za gospodarstva s preko 30 grla za tekuću godinu, te zadržavanje istih naknada po litri mlijeka u sljedećim godinama bi s pretpostavljenim istim ili sličnim troškovima proizvodnje omogućilo stabilan gospodarski položaj proizvođača.

Pretpostavka – ekstra dohodak proizvođača

Osnovni ekonomski problem proizvođača je da su 4,8% najnaprednijih proizvođača koji u otkup predaju preko 5, odnosno 5,5 tisuća litara ekonomski ugroženi (gubici po gospodarstvu s uračunatim troškovima financiranja su u ovoj godini su prosječno oko 367,11 kuna po kravi) zbog narušenih odnosa cijene inputa i outputa u zadnjoj godini.

Gotovo polovica od ukupno 18 takvih proizvođača ozbiljno razmišlja o preradi dijela ili cjelokupne svoje proizvodnje mlijeka u sir na domaćinstvu. Tome su spremni podrediti proizvodnju stočne hrane i uložiti vlastita sredstva. Poslovni rizik takvog ulaganja određen je samo trenutnom zaduženošću njihove primarne proizvodnje mlijeka, jer su proizvodni i financijski rizici poslovanja takvih registriranih mini sirana trenutno vrlo mali. Osnovna prednost modela mini sirane u obiteljskom gospodarstvu je brz financijski učinak i povrat investicije u gospodarstvu koji omogućuje veću učinkovitost vlastite proizvodnje mlijeka. Kao prednost se može uzeti i tradicija same proizvodnje i relativno lak plasman sira u neposrednoj okolini gospodarstva.

Sa stajališta cjelokupne proizvodnje mlijeka u istarskoj županiji ovaj model ima značajnu manjkavost jer rješava ekonomski problem samo manjeg dijela proizvođača, kojima se gospodarski položaj relativno lakše rješava povećanjem otkupnih cijena, odnosno poticajima mljekare.

Pretpostavka – zasnivanje zadružne mljekare

Osnovna prednost ovog modela je što potencijalno obuhvaća veći dio proizvodnje i proizvođača mlijeka u Županiji, bilo kao zadrugare ili samo kao kooperante. Financijski rizik investicije smanjen je izrazito pozitivnim stavom lokalne samouprave da organizacijski i financijski sudjeluje u provedbi investicije. Ovaj model osigurava i značajnu društvenu korist. Proizvodni rizik ovog modela je visok jer nije moguće očekivati dohodak investicije u roku kraćem od 5-6 godina. U tom razdoblju ni proizvođači mlijeka ne mogu očekivati povoljnije otkupne cijene u odnosu na sadašnju otkupnu mrežu mlijeka. Poslovni uspjeh zadružna sirana ne može imati oslanjajući se samo na otkup manjeg dijela proizvodnje mlijeka od zadrugara i kooperanata, jer je postojeća otkupna mreža vrlo dobro organizirana. Uz to, zadružna mljekara pretpostavlja proizvodnju sireva za koju se zahtijeva promjena tehnologije proizvodnje stočne hrane i mlijeka, čemu većina proizvođača nije sklona.

Pretpostavka – proglašavanje cijele Županije područjem s otežanim uvjetima gospodarenja u proizvodnji mlijeka

Osnovni poticaji u proizvodnji mlijeka danas se odnose na prosječno 0,65 kn po litri predanog mlijeka za mlijeko prosječne kakvoće. Uz to se u govedarstvu ostvaruju poticaji za držanje mliječnih krava (650 kn/grlo), te 1.250 kn/ha za proizvodnju krmnog bilja. U područjima s otežanim uvjetima gospodarenja su poticaji po litri mlijeka 1,05 kn, a poticaji za mliječnu kravu 878 kuna. Poticaji za krmno bilje se ne mijenjaju.

Pretpostavka uvođenja Županije u područje s otežanim uvjetima gospodarenja značila bi po osnovi proizvodnje mlijeka povećanje državnih poticaja s oko 8,8 milijuna na oko 14,3 milijuna kuna (s prosječno 0,85 kuna po litri na prosječno 1,37 kuna po litri mlijeka). Uz tu razliku od 5,4 milijuna kuna, umjesto dosadašnjih 650 kuna, po grlu bi se ostvarivalo 878

kuna za držanje mliječnih krava, što bi za državu predstavljalo dodatni trošak od oko 613 tisuća kuna. Navedeni iznosi prelaze godišnja ulaganja predviđena za druge pretpostavke trajnog popravljivanja gospodarskog položaja proizvođača mlijeka, ali najbolje su rješenje za same proizvođače.

Tablica 16 Pregled sadašnjih i pretpostavljenih poticaja za samu proizvodnju mlijeka u litrama i kunama

	Predano mlijeka	Osnovna cijena	Poticaji države	Poticaj po litri kn	Novi proračun poticaja države	Novi poticaj po litri kn	Razlika izdataka za poticaje	Dodatak po litri
do 5	1.486.272	528.290	1.129.567	0,76	1.824.685	1,23	695.118	0,47
od 5 do 10	1.704.735	663.037	1.355.264	0,80	2.189.273	1,28	834.009	0,49
od 10 do 20	2.722.745	1.219.135	2.322.501	0,85	3.751.733	1,38	1.429.232	0,52
od 20 do 30	1.092.106	508.686	950.132	0,87	1.534.829	1,41	584.697	0,54
preko 30	3.404.140	1.730.939	3.094.363	0,91	4.998.587	1,47	1.904.224	0,56
UKUPNO	10.409.998	4.650.087	8.851.828	Ø0,85	14.299.107		5.447.279	

Izvor: Proračun autora

Proizvođači bi, ovisno o muznosti (4-6 tisuća litara) po jednoj kravi ukupno dobili više prihoda od 2.308 do 3.348 kuna. Pretpostavljeni veći dohodak za nešto manje iznose sigurno rješava njihov gospodarski položaj i u uvjetima sadašnje kreditne zaduženosti, odnosno otplate kredita.

Analiza ulaganja, efikasnosti i rizika za preporučene modele razvoja proizvodnje mlijeka u Županiji;

Pretpostavljeno je da samo 2-3 današnja proizvođača mlijeka mogu ući u takvu investiciju koja bi uključivala otkup mlijeka od 3-4 proizvođača u okolici. Još 3-5 mini sirana moglo bi se očekivati s preradom isključivo vlastite proizvodnje mlijeka. Ulaganja u mini siranu na obiteljskom gospodarstvu procjenjuju se tako ovisno o kapacitetima na iznose od 880 tisuća do 2,5 milijuna kuna.

U proračune su uzeta gospodarstva s vlastitom proizvodnjom od 20 muznih krava, koji su se najviše i izjasnili da ih zanima ovakva poslovna inicijativa. Povrat ulaganja u ovakve investicije je od 4 do 7 godina, s time da se investiranjem u obiteljsku mini siranu osigurava puni dohodak i otplata postojećih kredita farme muznih krava. Dohodak mini sirane omogućava isplatu prosječnih cijena mlijeka E kvalitete i preko 80 lipa po litri

mlijeka potencijalnim kooperantima mini sirane. U simulaciju su uzete ovako visoke premije, jer se pretpostavlja da u projektima obiteljske mini sirane investitori moraju dodatnim poticajima privući proizvođače da im predaju samo najkvalitetniji dio svoje proizvodnje.

Ovim poduzetničkim projektima uposlilo bi se od 15 do 24 radnika, člana gospodarstava, a obuhvaćen bi bio promet od 10,2 do najviše 15,3% današnje proizvodnje mlijeka u Županiji. Pretpostavka je da bi se morala značajno povećati količina i udio mlijeka E klase u neposrednoj blizini obiteljske mini mljekare, da bi se kooperativni odnos isplatio i danas malim proizvođačima.

Većeg financijskog i proizvodnog rizika kod mini sirana nema, pogotovo ako se cjelokupna investicija i poslovanje provodi korištenjem poticajnih kredita, te postojećih i mogućih projekata marketinške pripreme poljoprivrednih proizvoda.

Za investiciju u zadružnu mljekaru (adaptacija, dogradnja i opremanje objekta) početnog kapaciteta od 5 000 litara mlijeka dnevno (godišnje oko 1,825 milijuna litara), s mogućnošću postupnog povećanja kapaciteta do rada u dvije smjene nakon 5 godina i prerade do 10 000 litara mlijeka dnevno predviđena su ulaganja u adaptaciju objekta, nabavku opreme i dostavnih vozila u početnom iznosu od najmanje 7,2 milijuna kuna. Ukupna vrijednost investicije bi bila oko 12,6 milijuna kuna. S transportnim sredstvima za otkup mlijeka ulaganja su značajno veća. Planirani prihod mljekare usmjerene prvenstveno na proizvodnju sira bio bi na početku poslovanja oko 9,825 milijuna kuna, dok se u punom iskorištenju investicije prihodi kreću od 13,275 do 14,256 milijuna kuna. Vrijeme povrata ulaganja je prema različitim scenarijima od 7 do 11 godina, a interna stopa rentabilnosti projekta od 12,56 do 18,91%, što ukazuje na vrlo dobru isplativost projekta. Troškovi zasnivanja i poticanja rada zadruga, te dodatnog poticanja proizvođača mlijeka na razinu sadašnjih najvećih poticaja u Županiji (0,45 kn/litra) su na početnom kapacitetu 1,66, a na punom kapacitetu 2,72 milijuna kuna godišnje.

Ova investicija zapošljavala bi od 15 do 32 radnika, a otkupljivala bi od 17,3 do 34,6% sadašnje proizvodnje mlijeka u Županiji. Ovim projektom bi se moglo okvirno obuhvatiti od 26 do 48% manjih proizvođača koji danas predaju mlijeko (sa stadom od 5 do 10 muznih krava, odnosno do 35 tisuća litara godišnje).

U oba preporučena modela ne rješava se pitanje ekonomske efikasnosti i dugoročne konkurentnosti većeg dijela sadašnjih proizvođača mlijeka. U slučaju obiteljskih mini sirana u vrlo kratkom vremenu se značajno povećava otkupna cijena mlijeka i omogućuje puna konkurentnost proizvođača, ali ovaj projekt ne donosi rješenje većini proizvođača. U slučaju zadružne mljekare, proizvođačima se ne može garantirati značajniji odmak od sadašnjeg načina financiranja litre proizvedenog mlijeka, kojeg danas imaju svi uzgajivači u Županiji.

Ekonomska ocjena investicijskih modela

Model ulaganja u mini siranu

Modelom je predviđena dnevna prerada od 700 do 2 000 litara mlijeka ili od 255 500 do 730 000 litara godišnje, što je po jednom ulaganju od 2,45 do 7,01% ukupne proizvodnje mlijeka u Županiji.

Tablica 17 Pregled ulaganja, račun dobiti i gubitka i ekonomska efikasnost modela u kunama

Kapacitet litara/dan	700	1000	2000
Ulaganja	880.000	1.440.000	2.200.000
Objekti	396.000	734.400	990.000
Oprema	369.600	590.400	924.000
Ostalo	114.400	115.200	286.000
Prihodi	1.629.000	2.625.075	4.912.839
Mlijeko svježe	283.500	405.000	931.500
Sirevi	1.170.000	1.930.500	3.402.854
Ostali fermentirani proizvodi	175.500	289.575	578.485
Troškovi mlijeka	740.880	1.058.400	2.081.520
Ostali troškovi materijala	149.605	252.373	494.068
Bruto plaće	312.000	445.714	869.143
Ostali troškovi	146.239	235.659	441.037
Troškovi financiranja	130.743	213.943	326.857
Rashodi	1.479.467	2.206.089	4.212.625
Dobitak	149.533	418.986	700.214
POKAZATELJI EFIKASNOSTI	INVESTICIJE*		
Interna stopa rentabilnosti %	7,38%	23,83%	27,18%
Neto sadašnja vrijednost	121.895 kn	1.327.814 kn	2.417.655 kn
NSV/ jedinica ulaganja	0,14	0,92	1,10
ANALIZA OSJETLJIVOSTI (-10% prihod, +10% investicija i troškovi)**			
Interna stopa rentabilnosti %	1,11%	14,18%	16,94%
Neto sadašnja vrijednost	-107.928 kn	701.115 kn	1.390.169 kn

* *Interna stopa rentabilnosti predstavlja diskontnu stopu koja neto sadašnju vrijednost projekta svodi na nulu, a mjera je učinkovitosti projekta u cijelom njegovom vijeku upotrebe. Predstavlja i maksimalno prihvatljivu kamatnu stopu na kredite.*

Neto sadašnja vrijednost diskontinuiranih dobitaka projekta mora biti pozitivna da bi projekt bio efikasan. Neto sadašnja vrijednost po jedinici ulaganja pokazuje koliko se dobiti ostvaruje po jedinici uložene kapitala, što je pokazatelj veći projekt je uspješniji.

S obzirom na pokazatelje interne stope rentabilnosti i neto sadašnje vrijednosti projekt je isplativ u prosječnim uvjetima gospodarenja za sve navedene kapacitete proizvodnje. Pri analizi osjetljivosti projekta na pogoršane uvjete gospodarenja projekt nije isplativ za najniži preporučeni kapacitet mini mljekare jer je interna stopa rentabilnosti projekta niža od prosječne kamatne stope na kredite, a neto sadašnja vrijednost projekta negativna.

Model ulaganja u zadružnu mljekaru

Modelom je predviđena dnevna prerada mlijeka od 5 do 1 tisuća litara po danu, što godišnje predstavlja od 1,82 do 3,65 milijuna litara ili 17,5-35,1 % današnje proizvodnje mlijeka u Županiji.

Osnivački troškovi zasnivanja i početnog funkcioniranja zadruge s od 25 do 40 zadrugara se tijekom dvije godine ulaganja procjenjuju na oko 270-340 tisuća kuna. Troškovi poslovanja zadruge koji uključuju plaće zaposlenika i neproizvodnih troškova ili "hladnog pogona" su oko 1,7 do 3,1 milijun kuna godišnje.

Dobit zadruge prije poreza, troškova rezerviranja i ulaganja u proširenje poslovanja je od oko 1,50 do 4,32 milijuna kuna. Neto dobit nakon oporezivanja je od 526 tisuća do 1,51 milijun kuna. Neto dobit na koju zadrugari mogu računati kao dobit iz udjela i sudjelovanja u prihodima je za predviđene kapacitete od 105 do 303 tisuće kuna. Po jednom zadrugaru se ovisno o broju članova zadruge i predanim količinama mlijeka može očekivati godišnja dobit od 2.632 do 12.110 kuna, što odgovara naknadi od 0,07 do 0,13 kn/litra predanog mlijeka.

Tablica 17 Pregled ulaganja, račun dobiti i gubitka i ekonomska efikasnost modela u kunama

Kapacitet litara/dan	5000	7000	10000
Ulaganja	7.210.000	9.576.000	12.600.000
Objekti	3.244.500	5.266.800	6.930.000
Oprema	3.028.200	3.926.160	5.418.000
Ostalo	937.300	383.040	252.000
Prihodi	10.157.143	14.682.778	21.669.805
Mlijeko svježe	2.025.000	2.835.000	4.657.500
Sirevi	7.071.429	10.302.416	14.540.432
Ostali fermentirani proizvodi	1.060.714	1.545.362	2.471.873
Troškovi mlijeka	5.292.000	7.476.714	10.742.760
Ostali troškovi materijala	932.814	1.305.940	1.713.953
Bruto plaće	1.140.000	1.596.000	2.311.920
Ostali troškovi	216.972	254.208	704.177
Troškovi financiranja	1.071.200	1.422.720	1.872.000
Rashodi	8.652.986	12.055.582	17.344.810
Dobitak	1.504.157	2.627.196	4.324.995
Interna stopa rentabilnosti %	13,03%	21,75%	30,16%
Neto sadašnja vrijednost	2.804.907 kn	7.800.233 kn	15.883.739 kn
NSV/ jedinica ulaganja	0,39	0,81	1,26
Analiza osjetljivosti (-10% prihod, +10% investicija i troškovi)			
Interna stopa rentabilnosti %	6,03%	12,46%	19,39%
Neto sadašnja vrijednost	650.998 kn	3.818.037 kn	9.632.359 kn

Projekt je ekonomski isplativ, jer su interne stope rentabilnosti vrlo visoke, a neto sadašnja vrijednost je pozitivna. Projekt dobro podnosi pogoršane uvjete gospodarenja, jer su i u tim uvjetima ekonomski pokazatelji isplativosti investicije povoljni.

Opće smjernice razvoja mliječnog govedarstva u Županiji

Opće smjernice razvoja mliječnog govedarstva u Županiji mogu se podijeliti u 7 osnovnih činitelja koji bi pridonijeli stabilnosti dohotka proizvođača i njihovoj konkurentnosti. To su :

1. Okrupnjavanje posjeda proizvođača mlijeka
2. Aktiviranje zapuštenog poljoprivrednog zemljišta Županije
3. Unaprjeđenje menadžmenta mliječnog govedarstva
4. Intenziviranje proizvodnje krmnog bilja u obiteljskim gospodarstvima
5. Poticanje zadružnog organiziranja u mljekarstvu
6. Sinergija mliječnog govedarstva i drugih proizvodnji mlijeka u Županiji
7. Tržno unaprjeđenje mljekarstva u Županiji

Okrupnjavanje posjeda je jedan od glavnih ograničavajućih činitelja razvoja proizvođača i proizvodnje mlijeka. Brojnost obiteljskih gospodarstava i broja grla s kojima raspolažu u Istarskoj županiji je nepovratna prošlost. Ne može se očekivati razvoj mliječnog govedarstva s malim prosječnim brojem grla u stadu, kao što je zbog nerazvijenog tržišta stočne hrane nemoguće ekonomski efikasno proizvoditi bez vlastite proizvodnje krme. Zato je okrupnjavanje posjeda nužni preduvjet unaprjeđenja proizvodnje mlijeka u Županiji. Potrebno je koristiti pozitivne preporuke Zakona u poljoprivredi, pri čemu najviše treba iskoristiti mogućnosti i utjecaj lokalne uprave i samouprave.

Aktiviranje zapuštenog poljoprivrednog zemljišta je neposredno povezano s prvim činiteljem unaprjeđenja mliječnog govedarstva u Istarskoj županiji. Zapuštene i neobrađene zemljište u Županiji je više nego što to prikazuje službena statistika. Dio sredstava koje Županija i Općine dobivaju od zakupa i prodaje državnog poljoprivrednog zemljišta, kao i druge izvore sredstava lokalne uprave i samouprave treba usmjeriti na aktiviranje zapuštenog poljoprivrednog zemljišta. Ovo treba biti i u funkciji okrupnjavanja posjeda proizvođača, jer se zbog tradicionalne povezanosti naših ljudi i posjeda ne može

očekivati tako lako i jednostavno okrupnjavanje na račun kupnje zemljišta od malih proizvođača i onih koji napuštaju poljoprivrednu proizvodnju.

Unaprjeđenje menadžmenta mliječnog govedarstva Menadžment na farmi je svakako jedan od važnih činitelja dohotka. Razlike u muznosti od 3,5 do 6,5 tisuća litara mlijeka po kravi dobar su pokazatelj koliko se razlikuje efikasnost menadžmenta. Potrebno je na većem dijelu populacije proizvođača mlijeka unaprijediti tehnologiju proizvodnje, što znači povećanje prinosa mlijeka po kravi do tehnološki mogućeg. Osim tehničke opremljenosti farmi i zemljišnog posjeda, te genetskog potencijala muznih grla, potrebno je educirati upravitelje farmi korištenjem stručnih službi – državnih i mljekara, ali i sustavnom potporom županijskih službi i institucija. Koristeći i neke državne projekte potrebno je ustanoviti edukaciju radi povećanja kvalitete držanja i hranidbe krava, koji su važni preduvjeti dohodovnosti u proizvodnji mlijeka.

Intenziviranje proizvodnje krmnog bilja je izdvojeno kao posebni segment menadžmenta mliječnih farmi zbog velike važnosti koju vlastita stočna hrana ima na cijenu koštanja i dohodak u proizvodnji mlijeka. Ovo je posebno važno zbog toga što dio proizvođača ima oskudne količine poljoprivrednog zemljišta ili isto iznajmljuje na većim udaljenostima od farme. Brza racionalizacija troškova hrane postigla bi se intenziviranjem proizvodnje krme u slijedu, gdje su ulaganja po jedinici površine povećana, ali su znatno veći rezultati u bilanci krme. Pritom treba iskoristiti postojeći županijski plan i program navodnjavanja poljoprivrednog zemljišta obujma 56 tisuća hektara, od čega bi se lako moglo aktivirati dio od 10-ak tisuća hektara površine pod krmnim biljem.

Poticanje zadružnog organiziranja u mljekarstvu važno je za unaprjeđenje gospodarskog položaja, posebno malih proizvođača mlijeka. Od EU je zadružni oblik organiziranja prepoznat kao dobro rješenje za gospodarski opstanak malih obiteljskih gospodarstava u zemljama Središnje i Istočne Europe, pa se i zbog toga na državnoj razini posljednjih nekoliko godina posebno potiče razvoj ovog oblika poduzetništva i u nas. Najviše zbog činjenice da naša obiteljska gospodarstva u pravilu žele vidljive financijske učinke odmah, a zadrugu ne prihvaćaju kao "svoju" i kao dugoročno dobru poslovnu odluku za održanje u budućim tržišnim uvjetima ovaj oblik poslovanja u našoj poljoprivredi funkcionira tek zbog značajne državne potpore. To ne znači da ne treba naći neke oblike zadružnog udruživanja proizvođača, pogotovo malih, i u uvjetima kad se namjerava unaprijediti tržišni

nastup takvih proizvođača, kad se planira proizvoditi originalne proizvode s oznakom izvornosti Županije.

Sinergija mliječnog govedarstva i drugih proizvodnji mlijeka je važna zbog toga što se posebno kod malih proizvođača kravljeg mlijeka i uzgajivača ovaca, koza, javlja problem iskorištenja kapaciteta i povezivanja proizvodnje i tržišta. U razvojne županijske projekte proizvodnje i ruralnog razvitka svakako treba ugraditi i ovu dionicu razvoja proizvodnje mlijeka, a zbog određenih trendova treba razmisliti i o mliječnoj komponenti držanja konja i magaraca.

Sustav mjera tržnog unaprjeđenja mliječnog govedarstva u Županiji odnosi se na potpomaganje racionalizacije otkupa mlijeka vlastitom dobavom mlijeka manjih proizvođača do lokacije većih proizvođača. U tom smislu idu i neke direktive komisije EU po kojima se određuju i državne mjere u mljekarstvu, pa svoj doprinos mogu i trebaju dati i jedinice lokalne uprave i samouprave, kao i mljekarska industrija. Radi tržnog unaprjeđenja potrebna je i potpora lokalnih institucija (općina i županija) preradi mlijeka na gospodarstvu, u smislu županijskih projekata marketinške dorade proizvoda, izrade kodova dobre prakse proizvodnje u području proizvoda izvornog podrijetla, tipiziranih objekata, opreme i hodograma proizvodnje za županijsku tržnu oznaku proizvoda, potpore smanjenju operativnih troškova zasnivanja mini sirane i slično.

Zaključno razmatranje

Oko 40% proizvodnje mlijeka u Županiji s oko 150 gospodarstava se može držati razvojnom kategorijom županijskog mliječnog govedarstva. Cijena koštanja mlijeka u gospodarstvima je zbog većih cijena inputa za 13-15% veća od cijene koštanja mlijeka u RH. Uvjeti poslovanja za proizvođače su sa stajališta otkupa mlijeka donekle slični uvjetima proizvođača u drugim dijelovima Republike Hrvatske, dok su proizvođači u znatno nepovoljnijem položaju u pogledu tržišta inputa. Prosječne premije mljekare su niže nego na kontinentalnom dijelu Hrvatske, jer su mljekarama viši troškovi sabiranja mlijeka. Razlika ukupnih troškova proizvođača u Županiji u odnosu na prosječne podatke za proizvođače kontinentalnog dijela

Republike Hrvatske je od 0,41 do 0,44 kune po litri mlijeka za razine muznosti od 4 do 6 tisuća litara mlijeka po grlu.

Za gospodarski položaj proizvođača je posebno loše što zbog odnosa cijena varijabilnih troškova, te slabih priroda u proizvodnji vlastite stočne hrane razlika dohotka i dobitka povećava s povećanjem muznosti po grlu. Tako su proizvođači Istarske županije manje motivirani na povećanje proizvodnje mlijeka, što je s obzirom na zadnje dvije korekcije ciljane cijene mlijeka uz kvalitetu mlijeka osnovni preduvjet profitabilne proizvodnje mlijeka u nas.

Opće smjernice razvoja mliječnog govedarstva u Županiji mogu se podijeliti u 7 osnovnih činitelja koji bi pridonijeli stabilnosti dohotka proizvođača i njihovoj konkurentnosti. To su : okrupnjavanje posjeda proizvođača mlijeka, aktiviranje zapuštenog poljoprivrednog zemljišta Županije, unaprjeđenje menadžmenta mliječnog govedarstva, intenziviranje proizvodnje krmnog bilja u obiteljskim gospodarstvima, poticanje zadružnog organiziranja u mljekarstvu, sinergija mliječnog govedarstva i drugih proizvodnji mlijeka u Županiji, te tržno unaprjeđenje mljekarstva u Županiji.

Prema provedenoj analizi utvrđen je lošiji gospodarski položaj proizvođača mlijeka u Županiji u odnosu na kontinentalni dio Republike Hrvatske. Sukladno navedenim činjenicama i pretpostavkama razvoja proizvodnje mlijeka Udruzi uzgajivača goveda i proizvođačima mlijeka „Mlikarica“ preporučuje se traženje gospodarske potpore radi osiguranja razvoja i konkurentnosti proizvođača kako slijedi:

- potpora od prosječno 8. 674 kuna po proizvođaču koji redovito predaje mlijeko u otkup u 2008. godini. Izvor sredstava za ovo traženje je premija mljekare od 0,10 do 0,30 kn po litri mlijeka ovisno o količini predanog mlijeka. Razlika manjim proizvođačima bi se namirila iz proračunskih izvora
- dodatna premija mljekare od 0,10 za najmanje do 0,30 kuna za najveće količine predane u otkup treba se nadograditi na postojeću premiju mljekara i vrijedit će samo za europsku kvalitetu mlijeka (E i I klasa). U tim uvjetima mljekare su po poticajima gotovo izjednačene s iznosima koji se u prosjeku daju proizvođačima na kontinentalnom dijelu RH.

- kao maksimalistički ciljevi pregovaranja s mljekarama i lokalnom samoupravom mogu se uzeti obveze financiranja kredita većih proizvođača, te se treba za proizvođače s više od 10 muznih grla izboriti za dodatnih 0,166 kn po litri mlijeka iz proračunskih izvora, a od 0,09 kn do 0,41 kn po litri mlijeka od mljekara.
- za trajnije popravljjanje gospodarskog položaja treba tražiti reprogramiranje otplate sadašnjih kredita i omogućavanje povoljnog kreditiranja dodatnog dohotka proizvođača kroz projekte mini sirana.
- kao mogućnost županijskog projekta treba pripremiti poslovni plan razvoja zadružne mljekare i sirane
- gospodarski položaj proizvođača mogao bi se trajno i kvalitetno popraviti proglašavanjem cijele Županije područjem s otežanim uvjetima gospodarenja. U tom slučaju bi državna potpora proizvodnji mlijeka bila povećana s prosječno 0,85 kuna po litri na prosječno 1,37 kuna po litri mlijeka, a za držanje krava dodatno bi se dobilo 228 kn/grlo.